

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 272 (20).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek 6. novembril 1925. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, kohtuminister **R. Gabrel**, põllutööminister **A. Kerem**, teedeminister **K. Virma**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**.

Päevakord:

1. Riigikohtuniku valimine — vanematekogu ettepanek.
2. Kaubalaeva-juhi kutse omandamise seadus—redaktsiooni komisjoni ettepanek.
3. Kauba- ja abilaevade masinajuhtkonna ja masinameeskonna sõidu seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
4. Usuühingute ja nende liitude seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.
5. Raheõnnetuse läbi kahjusaanud põllupidajatele antava laenu seadus — Riigikogu liikmete M. Laarman'i, P. Järve, K. Indermitte ja K. Tonkman'i ettepanek.
6. Eesti ja Norra vahelise kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.
7. Eesti ja Hollandi vahelise kaubalepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.
8. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.
9. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.
10. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.
11. Kaalu ja mõõdu seadus — III lugemisel.
12. Mõnesuguste süütegude asjas karistuste ja kohtupidamise korra muutmise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 147/148 1920. a.) § 8. tühistamise seadus — III lugemisel.
13. Esimese rahvusvahelise töökonverentsi poolt Washingtonis vastuvõetud tööstusettevõtetes tööaega kaheksa tunniga päevas ja neljakümne kaheksa tunniga nädalas piirava konventsiooni eelnõu kinnitamise seadus — III lugemisel. —

14. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

15. Riigi metsatööstuse põhimäärus — III lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**, pärast esimees **A. Rei** ja abiesimees **T. Kalbus**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**, pärast abisekretäär **L. Raudkepp**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Jürman**:
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorra kohta tuleks tähendada, et päevakorra-punkt 13 langeb välja, kuna eile Riigikogu otsustas selle seaduseelnõu komisjoni anda. Samuti tuleks parandada punkt 14-das III lugemise asemel II lugemine ja punkt 15-das III lugemise asemel II lugemine. Ettepanekuid päevakorra kohta ei ole tehtud. Loen päevakorra vastuvõetuks ühes tähendatud parandustega.

2. Riigikohtu- Vanematekogu paneb ette
niku valimine. Riigikogule valida riigikohtunikuks kohtupalati prokuröör Paul Välbe. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on riigikohtunikuks valitud Paul Välbe

3. Kaubalaeva- Redaktsiooni kom-
juhi kutse oman- misjoni aruandja **O.**
damise seadus **Gustavson** kannab ette
— **redaktsioon.** ja eraldi hääletamisel
võetakse vastu nähtava
enamusega parandused 1—9.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Kaubalaeva-juhi kutse omandamise seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmistele muudatustega:

1. § 1. neljas rida: määrab . . . : kindlaks p. o. määrab.
2. § 2. teine lõige: ka mitme merikooli jaoks p. o. mitmele merikoolile.
3. § 3. algus: eksamikomisjoni liikmeteks on p. o. eksamikomisjon koosneb.
4. § 4. p. a): sündimistunnistus p. o. sünnitunnistuse.
5. § 5. p. b) teine rida, p. c. teine rida, p. d teine rida: neil peab olema, p. o. omama.

6. Samades kohtades, kolmas rida: pärast sõnade „klassi lõputunnistuse ja” võtta sõnad „ja neil peab olema.”

7. Samades kohtades, kolmas rida: sellest, p. o. neist.

8. § 5. märkus 3, viimane rida ja § 6, kuues rida: kui neil ... sõidud tehtud, p. o. kui neil on ... sõidud.

9. § 6. teine lause: Neile aga, p. o. isikutele.

4. Kauba- ja abilaevade masinajuhtkonna ja masinameeskonna sõidu seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson**: Käesolevas ettepanekus figureerib sõna „tühjuvad“. Silmas pidades, et mõned seadused eelmisel koosolekul sellel põhjusel päeva-

korra välja jäeti, teen ettepaneku käesolev päevakorra-punkt arutamisel ära võtta.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

5. Usuühingute ja nende liitude seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** (loeb):

Parandus 1.

Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette vastu võtta „Usuühingute ja nende liitude seaduse“ lõpulik redaktsioon Riigikogu poolt kolmandal lugemisel vastuvõetud kujul järgmistele muudatustega:

1. § 1. teine ja neljas rida, ja paljudel teistel kohtadel: usuühingutesse ja liitudesse, p. o. usuühingutesse ja nende liitudesse.

Redaktsiooni komisjon leidis, et käesolev seadus ei kõnele usuliitudest, vaid usuühingu liitudest. Sellepärast on „usuühingute ja liitude“ asemel võetud „usuühingute ja nende liitude“, missugune parandus kõigis paragrahvides on läbi viidud.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on parandus vastu võetud.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega parandused 2—22.

2. § 2. teine rida: mille otstarb, p. o. mille eesmärk.

3. § 2. teine lõige: Liidu all mõistetakse p. o. Usuühingute liit on.

4. § 3. Usuühingusse kuuluvuse ja temalt väljaastumise, p. o. ... ja sellest väljaastumise.

5. Sealsamas teine rida: igaüks ise p. o. iga isik ise.

6. § 10. esimene lõige lugeda järgmiselt: Usuühingute ja nende liitude juhatused peavad asuma jne.

7. § 11. teine lõige: Esitatud põhikirjas peab tähendatud olema, p. o. Esitatud põhikirjas tähendatakse.

8. Sealsamas ja § 15. loetlemisel tarvitada numbrit asemel tähti.

9. Sealsamas ja paljudes teistes kohtades: usuühingul või liidul, p. o. usuühingul või usuühingute liidul.

10. Sealsamas, viimane lõige: mitmesugused muud korraldused, p. o. muud korraldused.

11. § 16. Ühe kuu jooksul peale, p. o. Ühe kuu jooksul pärast.

12. § 17. viimane rida: märkusega registreerimise kohta, p. o. märkusega registreerimisest.

13. § 19. algus lugeda järgmiselt: Registreerimispalve tagasilükkamise teadaandes.

14. Sealsamas, lõpul: mis. . . . kriminaalseaduste vastast on, p. o. mis on. . . kriminaalseaduste vastane.

15. § 21 lugeda järgmiselt: Usuühingute ja nende liitude põhikirja muutmised või täiendused registreeritakse samas korras kui põhikiri.

16. § 22. viimane lõige, kolmas rida ja § 25. kolmas lõige esimene rida: selle seaduse, p. o. käesoleva seaduse.

17. § 24. teine lõige, eelviimane rida: kaebust tõsta, p. o. kaevata.

18. Sealsamas viimane lõige, kolmas rida: maksva seaduse, p. o. maksvate seaduste.

19. Sealsamas, viies lõige, kolmas rida: kinnitatud, p. o. tõestatud.

20. Sealsamas, eelviimane rida: peatükk II, p. o. teises peatükis.

21. § 27. kolmas rida: arv alla 500, p. o. arv langeb alla 500.

22. Sealsamas, viies rida: riikliku hoolekande alla, p. o. riiklikule hoolekandele.

Aruandja **O. Gustavson** (loeb):

23. § 30 algus lugeda järgmiselt: Käesoleva seaduse maksamahakkamisega tühjuvad.

Silmas pidades, et selles paranduses tuleb ette sõna „tühjuvad“, ja et see küsimus veel lahtine on, teen ettepaneku ka see parandus-ettepanek otsustamata jätta kunni järgmise koosolekuni.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

6. Raheõnnetuse läbi kahjusaanud põllupidajatele antava laenu seadus — M. Laarman'i, P. Järve, K. Indermitte ja K. Tonkman'i ettepanek.

M. Laarman (põl): Teen ettepaneku see seaduseelnõu anda rahaasjanduse komisjoni. Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Eesti ja Norra vahelise kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

Väliskomisjoni aruandja rkl. Laretei puudumise pärast jääb tähendatud seaduseelnõu arutamisele võtmata.

8. Eesti ja Hollandi vahelise kaubalepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

Väliskomisjoni aruandja rkl. Laretei puudumise pärast jääb tähendatud seaduseelnõu arutamisele võtmata.

9. Kogukonnaasutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — I lugemisel.

Maakomisjoni aruandja **J. Vain**: Juba Eesti riigi algusest peale on pikendatud väikemaapidajate rendilepinguid. Iseenesest mõistetavalt ei

võidud Eesti riigi esimestel aastatel lasta sündida sarnast murrangut, nagu väikemaapidajate maa pealt ära ajamine. Kuid järgmiste aastate rendilepingute pikendamine tundus juba niisugusena, nagu poleks tahetud seda võrdlemisi segast ja keerulist küsimust lahendamisele võtta, asudes parem teiste küsimuste kallale, mille lahendamise palju kergem ja selgem näis olevat. Meie väikemaapidamise tekkimisel ei ole juriidilisi aluseid, ja sellepärast on küsimus väga mitmekesine. Väikemaapidajate seisukord on igalpool ja teinekord isegi igas talus oma moodi. Ühes kohas seoti majaanuste kasutamist töölepinguga, teatud töökohustustega, teises kohas rendilepinguga, kolmandas kohas olid mõõduandvaks suguluse sidemed ja neljandas kohas osteti talukoht kogu kinnisvaraga üheskoos ja krepoteeriti ühe ostja nimele jne. Mõisad, meie suurmaapidamised, asutasid alaliste tööliste kohti, andes neile väikese maa-ala rahapalgale juurde, seda maad haris tööline püüpäeval või laskis perekonnal harida. Meie talud esitsa ei jõudnud tarvitada alalist palgalist tööjõudu, kuna aga inimesed siiski eluasemeid vajasisid. Iseäralik vajadus eluasemet

rajamises tundus käsitööliste juures, kes palga peale maa majapidamisse ei läinud. Meie nii Eesti kui Liivimaa talurahvaseadus, kui ka reeglid Saaremaa talumaa korraldamise kohta ei võimaldanud talu küljest väikeseid maa-alasid eraldada, nähes seal ette teatud normid. Sellepärast tekkis siis aastakümnete kestel suur hulk majaanikke, kes oma majaga olid võõral maal, ilma et neil peale tähtjalise rendilepingu mingisugust kindlustust oleks olnud. Läinud kevadel Riigikogus vastu võetud seadus, mis sellekohaseid kitsendavaid paragrahve Liivi- ja Eestimaa talurahvaseaduses maksvusetaks tunnistas, ja samuti ka Saaremaa kohta, pidi võõral maal oma majadega asujate küsimuse lahendama. Praeguses seisukorras, kus rendilepingute pikendamise läbi maaomaniku ja maa peal oleva majaaniku vahelise sõbralik ei ole, see seadus nende omavahelist varanduslikku küsimust lahendada ei suutnud. Selle kohta kindlaid teateid veel olla ei saa, sest üksikute sellekohaste lepingute teostamine võib olla paremal juhtumisel lõpetatud. Väikemaapidamisi on tekkinud põllutöministeeriumi ja statistika keskbüroos olevate andmete järgi üle 10 tuhande, neid, kelle rendileping aast-aastalt pikendati, kelle põlluaia- ja õuemaad alune pind ei ole üle 5 dessatiini, on Eestis 9560. Peale selle oli veel hulk majaanikke, kes asusid majaga oma väikesel maalapil; eriti on neid palju Saaremaal, seal loetakse neid ligi 3000-ni. Neil maja aluste omanikkudel ei ole aga sealjuures omal karja- ja heinamaid, mis pärast nende väikemaapidajate küsimust ootab ka kõnealoleva seaduse lahendamist. Peale selle 3 liigi tuleb arvesse võtta veel pärandusalusel kasutatavaid väikekohti, mis ka ei tarvitsenud minna ei rendilepingu pikendamise statistilistesse andmetesse, ega ei ole sealjuures ka krepoteeritud väikemaapidamised, kuid ei ole ka rentnikud, vaid elavad lihtsalt perekondlike traditsioonide alustel neil maa-aladel edasi. Kui juba ajutine valitsus, samuti ka Asutav Kogu 1920. aastal ja Riigikogu järgmistel aastatel väikemaapidajate rendilepinguid pikendanud on, siis on ta sellega tunnistanud, et see küsimus lahendamist ja riigivõimu vahelesegamist ootab. Sellejuures võiks juba algusest peale üles seada küsimuse, kas on otstarbekohane sarnaseid iseseisvaid väikemaapidamisi luua. Maakomisjoni toodi meie teise suurema rühma esitajate, nimelt kogupõllumeeste rühma esitajate poolt mõtteid esile, et niisuguste väiksete kohakeste loomine üldse otstarbekohane ei ole, et inimesed nende peal ära elada ei saa, vaid kui võimalik suuremaid kohti luua ei ole, siis tuleksid ka sarnased näjakohad parem ära kaotada. Neidsamu mõtteid tuuakse esile ka

mujalt. Peab tähendama, et kellelgi selle vastu midagi ei ole, kui meil maad jätkub, et meie võiksime praegustest popsikohtadest suured kunni normaaltaludeni kohad luua ja sellega võimaldada korraliku maapidamise. Niisama ei oleks vist Eestis kellelgi midagi selle vastu, et inimesed, kes linnas tööd otsivad, siin omale töövõimalusi leiaksid. Aga niikaua, kui need suurenduste soovijad näidanud ei ole, missuguse maa arvel võiksime popsikohti kunni normaaltaludeni või veel suuremateks tõsta, senni ei saa loomulikult seda ka täita.

Mis puutub sellesse, et sel juhtumisel, kui kohti suurendada ei saa, siis ka väikekohad ära tulevad hävitada, siis selle väite peale annab vist kõige parema vastuse see inimene ise, kes praegu oma väikses majas, mis vööra maa peal, elab. Inimesi peavarjuta jätta, neid sundida linna kolima, sest teist võimalust neil siis ei ole, saaksime küll seda kätte, et meie linnades juba olevat korterikriisi tõstaksime, tõstaksime ka tööta inimeste arvu ja suurendaksime seega tööpuudust. Kuid ei saa asetada meie loovat tööjõudu sarnasesse seisukorda, sest see oleks rahvamajandusele kahjulik. Meil on leitud meie praeguses kitsas majanduslikus seisukorras üks lahendamise tee, see on väljarändamine. Iga nädala või paari pärast võib ajalehtedest lugeda, kui suur arv järjekorralise laevaga Brasiilia või Kanaada poole teele on asunud. Seda küsimust ei tarvitse meie käsitada sellest küljest, kui võrd need inimesed õnnetusesse või õnnesse satuvad, vaid meie peame kõigepealt võtma seda ainult meie rahvamajanduse seisukohalt. Siin peab igaüks tunnistama, et välja rännata suudab ainult energiline osa töö- ja peavarju puuduse all kannatajaid, kuna alles jääb nõrgem osa. Sellega on väljarändamine rahvale aadrilaskmine. (Vahelhüüe M. Martna, stp, poolt). Tööjõu ning energia juurde võiks arvata veel tarvilik 10.000 marka, millega väljarändaja suudab laevapileti osta. Nagu öeldud, oleks väljarändamine aadrilaskmine meie rahvale ja selle arendamisele võiks vaevalt minna, vaid siin tuleks otsida väljapääseteed, kuidas väljarändamisi ära hoida saaks. Nii linna ülekolimise kui ka väljarändamine sunnivad maatöölise küsimuse lahendamisele asuma.

Kui kõik maapidajad ei jõua alalist võõrast tööjõudu palgata, siis see ei tähenda veel, et nad seda ajutiselt ei vaja. Ja ajutiselt võivad nad tööjõudu ainult siis saada, kui inimesed lähikorras elamas, olgu siis, et inimesed ülejäänud osa omast tööjõust ära tarvitavad oma koduste tööde juures käsitöö või muul alal, või jälle kõik tööjõu jagavad mitme talumajapidamise vahel. Kui aga meie looksime seisu-

korra, et meie maatöeline, pops, maalt ära rändama peab, siis tõuseks maatöölise küsimus teraval kujul esile, ja riigil tuleks selle küsimuse lahendamisele uuesti asuda, tuleks tarvidus peavarjusid, mis nüüd võidakse ära koristada lasta, uuesti looma asuda.

Niisugune nähtus tuli läinud aastasaja viimastel aastatel Ungaris ilmsiks. Aastate kestel kadusid Ungaris nii väga meie popsikohtadele sarnased kohad ära, ja inimesed rändasid linnadesse. Linnades suurenes tööjõu kasvamine ja loomulik, et see tööjõu hinna alla kiskus, mis omakorda võimaldas tööjõu odavuse tõttu Ungari tööstusele rohkem jalgu alla saada. Sama läinud aastasaja viimaseid aastaid loetakse Ungari tööstuses — olgugi, et see ka nüüd kuigi suur ei ole — edinemise aegjärguks. Ungari maapidajad sattusid sellega kitsikusse. Kui neil senni võimalus oli ajutisi tööjõudusid tarvitada, siis langes see võimalus nüüd pea täielikult ära. Maapinda võeti aga aeg-ajalt rohkem harimisele ja tööjõust, olgugi, et masinate tarvitamine arenes, ei jätkunud maapidamistes. Sellest tuli nähtus, et Austria riigi lõunapoolsetest osadest iga aasta rändasid Ungarisse sajadtuhanded maatöölised. Kuid see arv kõikus. Kõikumise seletus on selles, et neil aastatel, kui kliimatiliste olude tõttu lõunapoolsetes riigiosades vili tavaliselt varem ei valminud, siis maatöölisi kuigi palju sisse ei rännanud. Näiteks teatakse ka meil, et kui viljavalmimise ajal väga kestvalt vihma sajab, ja vihma järele kuivad ilmad tulevad, siis valmivad viljad enam ühekorraga. Kui lõunapoolsetes Austria riigi osades, kui ka Ungaris, tuli vili ühel ajal kogumisele, pidid maatöölised jääma oma vilja juurde, mille tõttu Ungari vili nendel aastatel väga suurel määral põllule varises. Loomulikult hakkasid põllupidajad hädaldama ja riigivalitsusel ei jäänud muud üle, kui hakati looma uusi maatöölise koloniasid: käidavamatesse kohtadesse ehitati elumaju, kuhu asetati maatöölised selle tingimusega, et nad pidid aastas teatud päevad end maatööle palkama. Meie juures on maaharimine võimatu vähe intensiivne. Meie maapind on siiski küllalt laialdane selleks, et ta peale rohkem inimesi ära mahub, ja peab arvama, et kui maa kõlbulikkust tõstetakse, olgu soode kuivatamisega, olgu sellega kaasaskäiva jõgede süvendamisega, kraavitamisega jne., et meil siis peale masinate tarvitamise ikka rohkem ja rohkem maatöölisi tarvis läheb. Sinna poole peab meie riik püüdma, kui tahetakse üldse meie kultuuri tasapinda tõsta. Teatavasti on rahvaarvu vähesuse juures teedevõrgu teostamine, koolivõrgu laiendamine teatavate raskustega seotud, mis rohkem rahalisi kulusid nõuab,

kui see teistsuguste olude juures tarvilik oleks. Seega siis arvan mina, et praeguolevate maatöölise ümberkolimine linnadesse oleks meie majandusele ja üldisele kultuurile kahjulik, ja et inimesi tuleb maal alal hoida. (M.Martna, stp: Siis tuleb neile rohkem töövõimalusi muretseda.) Linnas ei ole neil ka rohkem töövõimalusi. Sellest seisukohast välja minnes on esitatud popsideküsümuse lahendamiseks kaks seaduseelnõu. Kui neid nimetada kronoloogilises järjekorras, nagu nad esitati, siis oleks esimene neist Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma eelnõu ja teine Vabariigi Valitsuse eelnõu. Kolmas on põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt esitatud, mis aga popsideküsümust ei käsita. Eesti sotsialistliku tööliste partei ettepanekus nähtakse ette popsikohtade suurendamist. Vabariigi Valitsuse eelnõu näeb ette faktilise status quo juriidilist kindlustamist. Suurendamise asemel on enimini vähendamisega tegemist. Vabariigi Valitsuse eelnõu on komisjonis arutamise aluseks võetud.

Nagu tähendatud, asusid põllumeestekogude rühma poolt esitatud eelnõu väljatöötajad seisukohale, et kogukondade, asutuste, renditalude küsimust ühest küljest ja popside ning talupidajate vahetõttu teisest küljest ei saa ühe ja sama põhimõtte järele lahendada. Maakomisjon aga asus seisukohale, et Eesti riigi kodanikud üht ja sama kaitset on õigustatud saama, ja et Eestis samuti renditalupidaja kui väikemaapidaja ühesugust hinda oma maa eest tarvitsevad maksta, seda enam, et väikekoht harutihti ja peaaegu alati anti tema tarvitajale kätte mitte selles seisukorras, nagu ta praegu on, vaid harilikult oli see ääremaa või kivikärkas, kus siis väikekohapidajal seda harida tuli. Need olidki pea põhjused, mis pärast maakomisjoni otsustas käsitada renditalude ja popside küsimust ühe ja sama printsiibi järele. Samuti nägi põllumeestekogu seaduseelnõu ette, et renditalud saaksid kogukondadelt ja asutustelt võetud ja nende pidajatele antud sama hinnaga, mis riigimaa hinnaks pandi, kui edasi anti riigirentnikkudele ja asunikkudele, kuna aga popsikohtade juures kahekordset hinda nõuti. Arutuse aluseks võeti, nagu tähendasin, Vabariigi Valitsuse seaduseelnõu. Selle juures tehti paar suuremat ja mitmed vähemad parandused. Esimesena olgu tähendatud, et maaliigid paremini pretsiseeriti, nimelt määrati kindlaks alevikkude ehituspiirkonna küsimus. Senni ei võinud seaduseelnõust näha, missugusel teel alevikkude ehituspiirkond määratakse, kuna aga see ette nähtud peab olema. Et pärastigi vaidlusi ära hoida või koguni seaduse täiendamist ja parandamist välja kutsuda, asus maakomisjon seisukohale, et alevite

ehituspiirkonna küsimusi võiks kõige paremini otsustada maakonnanõukogu, kes ühest küljest alevikule lähemal seisab, kui seda oleks valitsus, ja teisest küljest ei oleks seotud niivõrd kitsaste huvidega, nagu vallanõukogu, kus asjast huvitatud isikud võivad ise küsimuste otsustamisele tulla. Maakonnavalitsuste sellekohased ettepanekud tuleksid aga siseministri kinnitamisele.

Peale selle esines linnadeliit ettepanekuga, et linnadele jäetaks alles teatud maa-alad, mis nad võiksid ära tarvitada suvituskohtade, aiad, sanatooriumide, suvekoloniide ja teiste sarnaste heakorrale tarvilikkude ettevõtete asutamiseks. Et siin tegemist on juba mitme linnaga, siis on loomulik, et siin ei saa otsustajaks võtta maakonnavalitsust, sest küsimus on tarvis otsustada kõikide linnade kohta ühesugustel printsiipidel. Linnadeliit asus seisukohale, et linnadele reserveeritavate maade küsimuse peab otsustama Vabariigi Valitsus, kuna sellekohaste ettepanekute tegemine jääb vastava linna omavalitsuse asjaks.

Samuti tuleb tähendada teist suuremat parandust, nimelt seda, et Vabariigi Valitsuse eelnõu järele oli põllutöoministerium selle reformi teostamise juures täitsa kõrvalseisev asutus. Iseenesest on aga reform laiaulatuslik, kui arvesse võtta, et tegemist on ümmarguselt 15 tuhande väikemajapidamisega, ja kui arvesse võtta, et igal väikemajapidamisel on ka vastaspool, nimelt maaomanik; seega saaksid siis puudutatud vähemalt 30 tuhande perekonna huvid, ja valitsuse aparaadil ei tarvitseks selle küsimuse teostamise juures kõrval seista.

Vabariigi Valitsuse eelnõu järele anti küsimuse sisuline esialgne otsustamine vallanõukogu kätte, kus esimeheks vallavanem. Teatavasti ei ole vallavanem meil Vabariigi Valitsuse poolt määratud ametnik, vaid vallanõukogu poliitiliste rühmade poolt valitud ühe teatud rühma esitaja, ja kui rühma esitaja on ta loomulikult ka ühele poolele vastutulelikum, kui teisele poolele. Sellega siis saaks ühes osas valdades küsimus maaomanikkude, teises — maatarvitajate huvidele vastavamalt otsustatud, mida aga loomulikuks pidada ei või. Ei ole ka kindlustust, et üksikutes valdades vallavanemad asja nii erapoolikult otsustada võivad, et vahest kõik otsused järgmises instantsis ümber hinnatakse. Seega koormatakse maakonnamisjoni ja seaduse elluviimine oleks venitatud mitmete aastate peale; kuna aga küsimuse otsustamine maakondades teinekord vähem asjatundlikult tehakse, sellepärast et otsustajad asjast eemal seisavad. Maakomisjoni eelnõu näeb ette, et esialgse otsustaja — vallakomisjoni eesistuja oleks põllutöoministeriumi esitaja, kuna komisjoni liikmed oleksid

valitud üks maaomanikkude esitajate seast ja teine maatarvitajate või popside esitaja. Samuti peab komisjoni koosseisu juures ära tähendama teise paranduse. Valitsuse eelnõu ei näinud ette, kuidas oleksid kaitstud kogukondade või asutuste huvid sel juhtumisel, kui nad maaomanikud. Teatavasti on meil valdasid, kus omanduseks ostetud kohti võib õige vähe olla ja järelikult on täitsa loomulik, et rentnikkude esitajaks oleks rentnik, popside esitajaks pops, kuna aga ühe poole, tähendab kogukonna kui maaomaniku kasu keegi kaitsta ei tarvitse. Maakommisjon viis sisse paranduse, mille järgi küsimuse otsustamisel, kus maaomanikuna esineb kogukond, maaomanikkude esitaja asemel komisjoni liikmeks oleks vastava kogukonna poolt määratud isik.

Minnes maatarvitamise sisulise külje juurde, peab ära märkima, et paranduse alusel maatarvitajate õigused seaduse selles redaktsioonis, nagu maakommisjon ta esitab, suuremini kaitstud on, kui Vabariigi Valitsuse eelnõus. Nimelt ei ole komisjoni seaduseelnõus maksma pandud ülemmäärad 5 hektari põllu-, aia- ja õu-maa kohta, nagu see teiste väikemaapidajate juures maksma on pandud, vaid kindlustatud saaks kõik see maa, mis pärandaja poolt pärijale on antud. See on ka loomulik, sest kui ühe isa lastest üks sai terve maaüksuse juriidiliseks omanikuks, faktiliselt aga isegi ühesuurusteks osadeks võidi jagada, ja teise poole kasutaja ongi praegune vabadik. Temale oleks see pool kohta ka juriidiliselt kindlustatud, kui selleaegsed seadused poleks takistanud.

Maakommisjoni poolt esitatud eelnõu näeb ette paratamatuse, mille järele teatud osa väikemaapidajaid oma kohtadelt lahkuma on sunnitud. Nii nähakse ette talukoha suuruse normid, popsimajade lähedus peahoonetest ja ka veel teised üksikud momendid; et meil aga needki, kes paratamatult selle seaduse järgi oma kohtadelt lahkuma peavad, ei rändaks jalamaid linnadesse või riigist välja, siis võttis maakommisjon eelnõusse paranduse, mille põhjal põllutöoministeriumil õigus, aga ühtlasi ka kohustus on kohalt lahkunutele elamisvõimalusi anda ehituskruuntide, võimaluse korral ka väikemajapidamiseks tarvilikkude maa-alade näol. Kuna kohapidamise õigus sennisele tarvitajale kunni tema surmani kindlustatakse, siis näeb seaduseelnõu ette teatud liigid maaomanikke, kellele nende maad omanduseks ei kindlustata. Need oleksid, kel puuduvad pärijad teatud sugulus- ja hõimlusastmetes. Maakommisjon asus seisukohale, et ka neile, kellel olgu peakoha väikuse või kõrvalkoha seisukoha tõttu, võimalust ei ole sennisele asukohale jääda, ei tarvitseks lahkuda otsekohe, vaid et nad võiksid jääda niikauaks rentnikku-

dena sennistele eluasemetele edasi, kunni põllutöoministeriumil võimalus avaneb neile teises kohas ehituskruunti ja majapidamiseks tarvilikku maa-ala anda. Juba varem tähendati, et meil riigis küllalt sarnast maad on, mis ülesharimiseks kõlbulik, tarvitseb ainult sisse panna teatud kapitaal ja teatud tööjõud. Sellega on võimalik neid küsimusi heatahtlikkuse juures lahendada nii, et maaomanikud võiksid rahulduda, kuna ka väikemaapidajat täitsa väljapääsemata seisukorda ei asetataks.

Üks küsimus, mida maakommisjon ei lahendanud, see on nende väikemaapidajate karjatamise õigus, kes asuvad oma väikese maatükikese peal, kuna karjamaaks tarvitavad kogukondlikku maad. Niisuguseid väikekohti on Saaremaal mitu tuhat.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees A. Rei.)

Käesolev eelnõu näeb ette, et Vabariigi Valitsus annab nende karjamaa kasutamise õiguse kindlustamiseks määrusi kunni maakorralduse seaduse teostamiseni. Neid põhimõtteid, mis aga maakorraldamise teostamise juures ette tulema peaksid, seaduseelnõu käesoleval korral ei käsita, vaid arvatakse, et seal eriseadus tarvilik on.

Puht redaktsioonilisest küljest juhin Riigikogu liikmete tähelepanu § 21. peale. Seal on viimane lõige, mis komisjoni poolt lõpulikult lugemisel vastu võeti, mis aga siiski paljundamisele andmisel sisse on sattunud, ja mis on järgmine: „Koha hinna määramisel võtab korralduskomisjon arvesse ka selle kahju, mis koha eraldamine peakohale sünnitab.“

Kuna see lõpulause maakommisjonis välja jäeti, ei tule temaga praegu arvestada. (Vahelhüüe paremalt poolt: Väga kahju!)

Maakommisjoni nimel panen ette eelnõu I lugemisel vastu võtta.

M. Laarman (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Asutava Kogu poolt 10. oktoobril 1919. aastal vastuvõetud maa-seadusega võõrandati riigi omanduseks kõik riigi piirides olevad mõisad ja maad, mis B.e.s. § 597 tähendatud, ühes mõisate päraltolemiste ja põllumajanduse inventaariga.

Võõrandatud maad läksid riikliku maatagavara loomiseks. Mõisamaade võõrandamisega taheti läbi viia radikaalselt ja ühel hoobil suur maareform, asutades likvideeritud suurmaapidamise asemele elujulisema põllupidamise vormi — väikepõllupidamise.

Maareformi teostamisel paistis võõrastavana silma üks asjaolu, nimelt, et Asutav Kogu maa-seadusega võõrandamise alt vabastas ühe

suure jao mõisad ja maid nimelt, mis eelpool tähendatud seaduse paragrahvi p. 3-das nimetatud; linnade päralt olevad mõisad ja maad, kuigi neil mail asuvad peale mõisate, nagu see valitsuse seletuskirjas käesoleva seaduseelnõu juurde tähendatud, veel umbes 700 talupidajat 12½ tuhande tiinulisel maa-alal, kes samuti olukorra kindlustust oleksid vajanud, nagu rüütlimõisa maadel asuvad renditalunikud. Nende linnamõisate maadel asuvate renditalupogade käes olevate kohtade korraldamine oleks aga võrdlemisi väga kerge olnud toimetada, kuna need suuremalt osalt asuvad vanades, ammugi välja kujunenud, kindlalt piiratud ja hinnatud põllupidamiste üksustel, mille korraldamine ei iseäralikku kulu ega raskusi riigile sünnitanud ei oleks. Kuid selleaegsed võimalolevad rühmad toimetaksid poliitilistel kaalumistel teisiti: jätsid linna rentnikud rahulikult linna edasi orjama ja asusid ilma, et senni võõrandatud maadel oleks suudetud veel asunduspoliitikat täielikult läbi viia, uusi väikepõllupidajaid kindlale jalale seada — talumaade võõrandamise kallale. Meie tuleme pärast vahest selle juurde veel tagasi, ühe järgmise päevakorra-punkti juures, kus linnarentnikkude olukorda iseäranis valgustame. Linna renditalude viletsat seisukorda need erakonnad ei märganud, ei puudutanud poole sõnaga oma programmikõnedes valimiste eel nende parandamist, küll asusid nad aga kõik nende talumaade jagamise lubadustele, kus nõnda nimetatud popsikohad peale asutatud. Kui meelde tuletada II Riigikogu valimiseelseid kõnekoosolekuid, ja seletusi neil koosolekutel, siis lubati iseäranis palju nende ringkondade poolt, mida ma juba tähendasin, et popsikohad tulevad kiires korras korraldamise alla võtta ja need talud, kus nad peal asuvad, tükeldada. Siinkohal pean ma tähendama, et etteheide, nagu oleks põllumeeste rühm absoluutselt popsideküsümuse lahendamise vastu, õige ei ole. Põllumeeste rühm ei ole selle küsimuse tarvidust kunagi eitanud ega võinud ning saanud seda eitada. Igähele on arusaadav, et meie oma maaolusid korraldades ka popside peale oleksime pidanud mõtlema ja nende seisukorda seaduse teel kindlustama. Sest riiklikul seisukohal on vahe, kas meie kodanikkude keskel üksmeel ja kooskõla valitseb, või vaen ja teravad vastolud. Viimaste ärevate aegade tagajärjel on ka popsideküsümuse korraldamine päevakorrale tõstetud, osalt ka kunstlikul teel ja selle tagajärjel on popsid, kui neid nõnda võib nimetada, aga see nimi on üldiseks saanud ja mina tarvitan seda ka, on popsid mitmesuguste nõudmistega esinenud, ja need nõudmised on sagedasti väga iseloomulikud. Arusaadav, et selle küsimuse lahendamisele oleks pidanud vastu tulema. Kuid ma tähendan siin juures, et hoopis iseasi on, kuidas seda küsimust lahendada: kas järsult, umbropsu, ma julgen öelda, osalt ka järeloomõtlemata, nagu see praeguses valitsuse kavas on, või tasasemas tempos ja kirgesid asjata ülesse ärritamata, mis oleks võimalik olnud, kui neid soove oleks tähele pandud, mis II Riigikogu algul enam-vähem kokkuleppe aluseks olid. Ei saa kõigepealt tähele panemata jätta, et praegune lahendamisviis Eesti põllumehe õiglasele hingele võõras ja vastik on. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp, poolt.) Kui Teie, härra Gustavson, ennast selle nimega nimetate, siis ei ole mul midagi selle vastu, kuid ma arvan, et Teie isegi mitte „potipõllumehe“ nime tõsiselt ära ei teeni, kui teie oma õrnade käekeste ja lakk-kingade peale vaatate. (L. Johanson, stp: Teie hakkate amiseerimal!)

Põllumehe hingesse, tema sügavasse südame põhja on kasvanud ja traditsiooniks saanud põhimõte, et eraomandus püha ja puutumata on... (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp, poolt.)... Jah muidugi, härra Gustavson, mina olen Teie põhimõtteid ja III internatsionaalist kuulnud. Ja et eraomandus kõige kurja juur on, selle üle ei hakka ma Teiega vaidlema... (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp, poolt.) Härra Gustavson, kui Teie selle üle tahate rääkida, siis ütlen mina otsekohe siin avalikul koosolekul, et see luule on, milles ühte sõna tõtt ei ole. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp, poolt.) Vast ehk võiksite pärast stenogrammist lugeda, ma ütlesin seda Teile ja palun nüüd seda mees pidada.

Eraomandus, nagu ma tähendasin, on põllumehele pühaks ja puutumatuks mõisteks saanud. Endisel ajal õpetasid koolmeistrid muude hulgas ka seda seaduse alust, mis kivilaudade peale olla kirjutatud ja mis õige kerge oli pähe õppida. Seal oli siis öeldud, et midagi ei tohi teiselt ära võtta ei kavala kauba ega petise tööga, ei koda, ei maja jne. (Vahelhüüe A. Tamm'e, rhvsv, poolt.) Muidugi, härra Tamm, Teie olete seda ka kuulnud. Vastasel korral võiks ehk härra Tallmeister Teile seda meelde tuletada. Kuid ma usun siiski, et see Teil veel meeles on.

Põllumehe maa ja maja on talle see kindlus olnud, mille ta ise või ta vanemad on vaeva ja verehinnaga endale lunastanud ja loonud, mida ta jälle oma järeletulijatele pärandada tahab. Kui nüüd tullakse ja temalt omandus, mida ta puutumatuks ja pühaks on pidanud, ära võtta soovitakse, siis ei saa ka muidu kõige rahulikum talumees sarnase teguviisiga leppida, vaid ta tõstab selle vastu ägedat protesti.

Suuremad koosolekud, mis üle maa siin- seal popsiküsimuse selgituseks peetud ja seal vastu võetud resolutsioonid näitavad küllalt selgesti, milline see rahulolematuse ja ärev meeleolu on, mis talumaade sunnivõõrandamine sünnitab.

Eesti põhiseaduse § 24. annab ju ometi igale kodanikule kindlustuse, et eraomandus Eestis igale kodanikule kindlustatud on ja teda ilma omaniku nõusolekuta võõrandada võib ainult üldistes huvides. (Vahelhüüe Th. Pool'i, töer, poolt.) Ma tulen ka selle juurde, härra Pool, ja mind rõõmustab väga see, et härra Pool sellest küsimusest osa võtab ja minu tõenduse peale on reageerinud vahele- hüüedega. Ma saan aru, et see küsimus isiklikult härra Pool'i väga palju ei huvita, mis nende taludega sünnib, kus popsikohad peal on. Härra Pool'i isa on niivõrd ettevaatlik olnud, et ta oma suure talu peale ei ole lasknud popsikohti asutada, ta pole isegi suuremaid linde sinna pesitama lubanud. Muidugi, siis see küsimus temasse ei puutu. Kuid ma räägin härra Pool'i vähemate vendade nimel, sest nemad on lasknud oma maale lindusid pesitada ja ka popsidel oma kohti asutada. Ka härra Kalbusel ei ole seda õnnetust, ehk tema koht küll üks suurematest on. Nii ei pruugi see asi ka härra Kalbus't huvitada. Härrad Kalbus ja Pool on heas seisukorras, nende talud võõrandamisele ei tule, nende südamed võivad rahul olla.

Vast ehk räägime nüüd edasi. Mina tähendasin, et Eesti põhiseaduse § 24. annab kindlustuse, et eraomandust võib ainult üldistes huvides võõrandada. Minule näib, et käesoleva seaduse loomisel ei ole küllalt arvestatud maal valitseva üldise meeleoluga ja ei ole küllalt kaalutud üldhuvide tarvilikkust, enne kui on asutud sellele kardetavale sammule ja hakatakse sunniteel ilma omaniku nõusolekuta ta põlist omandust võõrandama. Kui meelde tuletada meeleolu, millisel arutati popsiseadust maakommisjonis, siis lubatagu mind kahelda selle juures, kas toimetati seal nõnda, nagu see seaduse juures olema peaks, külmalt ja erapooletult. Sest selle asemele, et külmalt ja erapooletult seda tähtsat seadust arutada, valitses maakommisjonis õige tihti sarnane meeleolu, mis erapooletu kaalumise otse võimatuks tegi. Sellele meeleolule vastavalt on ka kokku seatud käesolev seaduseelnõu, mille peale siin lugupeetud aruandja härra Vain tähelepanu juhtis.

Kui asuda käesoleva seaduse lähemale vaatlemisele, paistab meile temas kõigepealt silma see puudus, et ühe seadusega ja ühesuguste normidega on katsutud lahendada küsimusi, mis hoopis lahkuminevad ja mis

sellepärast eraldamist oleksid nõudnud. (J. Vain, stp: See on valus koht!) Jah, see on valus koht, teie olete selle väga valusaks teinud, et ühesuguste normidega seaduses hoopis lahkuminevaid küsimusi tahate lahendada.

Juba seaduse pealkiri „Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus“ kõlab otsituna ja võõralt, ega ütle täpselt seda, mis temaga öelda tahetakse. Selge on, kui räägitakse kogukonna ja asutuste rendimaadest ja arusaadav, mis selle all mõeldakse. „Erarendimaad“ on termin, mille sisu vististi tume on ja ammugi kohane ei ole popsnikkude või vabadikkude kohta, nagu siin tarvitada tahetakse.

Põllumeeste rühm on olnud algusest peale sarnasel arvamisel, et ühe seadusega, ühesuguste normidega, mitmesuguseid ja lahkuminevaid küsimusi lahendada ei saa ja sellepärast esinenud ettepanekuga luua mõlema grupi kohta eriseadused. Nimelt esitas rühm, nagu aruandja tähendas, omalt poolt ühe grupi jaoks, kogukondade maade jaoks, eriseaduse, mille ülesandeks oli kogukondade ja asutuste rendimaade korraldamine arutada. Sotsialistid esitasid omalt poolt teise seaduse, mis oleks pidanud aitama lahendada popside või nõndanimetatud erarendimaade peal asuvate rentnikkude seisukorda.

Kuid erakondlik sallimatus näis maakommisjonis niikaugele minevat, et isegi ettepanekuid, kui need põllumeeste rühma poolt tulid, hääletamisele ei pandud. Peale selle on iseloomustav see, kuidas niisuguse tähtsa seaduse juures maakommisjon talitas. Maakommisjon oleks pidanud vähemalt vastavaid küsimusi õieti valgustama, aga meie saime maakommisjonis valmis asjaoluga, et meie piirasime kõne aja kolme minuti peale, kui küsimus arutamisel oli, kellel õigus on talumaadest krunti saada. (O. Gustavson, stp: Härra Tamm loeb ühte ja sama kolm korda.) Härra Gustavson, Teid seal ei olnud, mina tuletaksin Teile ühte väikest asjaolu meelde. (O. Gustavson, stp: Ma kuulsin seda teiste käest.) Ma usun seda, et Teie teiste käest kuulsite, kuid siiski julgen teie kallist aega viita, mis vast teie praeguse kirjatöö juures väga tarvilik, kus teie ühe kõrvaga kuulete. Sellel korral toodi ette kolmeminutilise piiramise aja põhjenduseks, et aeg olla väga kiire ja seadus olla väga rutuline. Kui aga maakommisjon seaduse oli läbi vaadanud ja kolmel lugemisel vastu võtnud, siis nagu teie mäletate, oli aega küll. Tööerakonna leht „Vaba Maa“ kirjutab sellest „Kuhu on kadunud popsnikkude seadus? Puhkab juba viiendat kuud aruandja taskus.“

Muidugi ütlete teie, et see on kurjade põllumeeste jutt ja kõne. Aga see on ometi ühe vabameelse ajakirja kirjeldus, nii et teie ütlemine meie kohta ei käi. Peale selle tõrjuksin mina tagasi „Ühenduses“ tehtud etteheited, nagu oleks kolmeminutiline kõnede piiramise aeg selleks ette võetud, et kogumeeste töötakistust sellega likvideerida. Mina tahan selle väitega tõendada oma eilset seletust, et mõnel pool valitseb kahekordne raamatupidamine. Eile nägime seda härra Tamm'e juures, kes kevadel kukutas meie ettepaneku, läbirääkimisi arupärimise peale otsekohe mitte pidada. Aga kui eile härra Tamm'ega endaga samuti tehti, siis ütles ta, et see on vägivald. Võib olla, et see vägivald oli sel korral, aga siis oli tarvis seda üldiselt tunnustada. Mina tahtsin seda väikest illustratsiooni selleks tuua, et näidata, millises meeleolus maakommisjonis töötati. Selles meeleolus töötades on arusaadav, et ununesid need põhilused, mille kohta teise Riigikogu algul popsiküsimuse lahendamiseks rühmade vahel kokku lepitati. Mina julgen siinkohal meelde tuletada need laused ja need põhimõtted, mis popsiküsimuse lahendamisel rühmad aluseks pidid võtma. Meie loeme: „Eile saatis Riigikogu põllumeeste rühm demokraatlikule liidule viimase poolt esitatud kava kohta järgmise seletuse: Riigikogu põllumeeste rühm on popsiküsimuse lahendamisel kogu aeg seisukohal asunud, et 1) tuleksid kaotada maksvad määrused, mis talumaade osade vabatahtlikku müümist takistavad, 2) anda popsile ja maaomanikule kaheaastaline tähtaeg vabaks kokkuleppeks, 3) võimaldada popsnikkude asumist riigi käes olevale maatagavarale, ühistel alustel asunikudega, samuti ka riiklikule uudismaale riigi toetusele, 4) luua seadusandlikult võimalused, et maaomanik popsilt õiglase renditasu saaks, juba kaheaastase ülemineku ajajärgu algusest peale, 5) peale kaheaastase vabakokkuleppe tähtaja korraldada riigivõimu kaastegevusel maaomaniku ja popsi vahel lepinguõiguslikul alusel püsiva korraldusena, kuid mitte talude maaomanduse sunniviisilise võõrandamise, ei ka põlise rendi alusel sunniviisilise eraldamise teel. (K. Ipsberg, põl: Kaks aastat on ikka enam kui kolm minutit.) Selle kava järele tulid demokraatliku liidu poolt mõnesugused ettepanekud. Selle peale vastas põllumeeste rühm: „Põllumeeste rühm peab aga tarvilikuks, et Teie kavas popsi mõiste saaks kindlamalt ära määratud ja arvab, et popsi all võiks mõista isikut, kes on ehitanud oma maja võõra maa peale ning kellel seal alaline eluase. Viimaste hulka ei saa muidugi arvata majaomanikke alevites, raud-

teejaamade juures ning mujal tekkinud alevikes, nagu see Teie kavas ette nähtud.“ Läbirääkimiste järele otsustati kavas mõnesugused muudatused teha.

Nagu ettekantud kokkuleppe punktidest selgub, pidid need rahuldama ka kõige ägedamaid talumaade tükeldamise pooldajaid. Sest mis häda või tarvidus on hakata reformi üldiselt läbi viima riikliku võimu abil, kui ometi võimalus on teda suurel osal teostada omavahelise kokkuleppe alusel, mis kumbagile poolele kasulikum ja ära hoiab kokkupõrked ja ka pärastised pahandused. Põllumeeste rühma poolt soovitatud vabatahtliku kokkuleppe aeg ei oleks ju ka jumal teab kui pikk olnud, kõigist paar aastat, mis põllutöeministeriumil hädaliselt ära oleks kulunud ettevalmistuse ning eeltööde tegemiseks ja mitmesuguste andmete kogumiseks, mis popsideküsimuse korraldamiseks hädatarvilikud on. Igatahes on lugu nii, nagu härra Ipsberg tähendas, et paar aastat on ikkagi pikem aeg kui kolm minutit, ja sellepärast otsustati see ettepanek vastu võtta. Nagu juba tähendasin on eelmine Vabariigi Valitsus, millest põllumehed osa ei võtnud, asja otsustanud teisiti ja alganud ilma eeltööde tegemata, ilma tarvilikke andmeid kogumata otsekohe ja umbropsu popside keerdküsimust lahendama. On arusaadav, et niisuguse kiiruse juures võimatu oli vähegi põhjalik töö, vaid ta on väga juhuslik ja katkendlik.

Mina pööraksin lugupeetud Riigikogu liikmete tähelepanu asjaolu peale, mis mulle valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu seletuskirjast silma paistab, ja mis seaduse põhjendamise motiiviks peab olema, nimelt selle asjaolu peale, et neid andmeid, mis põllutöeministerium ette on toonud, väga kahtlastena tuleb võtta. Need esinevad küll Vabariigi Valitsuse esitises, kuid ma julgen oletada, et need andmed on põllutöeministeriumist saadud. Need arvud paistavad väga kahtlastena ja kipuvad lähemal vaatlemisel käest ära kaduma. Vabariigi Valitsuse eelnõus on ette toodud andmed popsi kohtade arvu, suuruse jne. kohta. Need arvud, mis meie ses eelnõus leiame, on olemas ka Eesti statistika kuukirjas nr. 1 ja 2 — 1922. aastal. Julgen oletada, et need samased arvud on, kuna nad lähevad täpselt kokku Vabariigi Valitsuse seletuskirjas olevatega. Riigikogus on väga mitmel korral avaldatud põhjendatud nurinat selle kohta, et statistika kuukirja andmetega äärmiselt ettevaatlik peab olema. Eriti on seda rõhutanud lugupeetud rkl. härra Martna, kuna need andmed küllalt usaldatavad ei olla. Ka mina pean härra Martna tõendust kinnitama. Toon selle

tõenduseks paar näidet. Seletuskirjas, mis valitsuse poolt seaduseelnõu juurde lisatud, on tähendatud, et popsikohtade arv, mille maa-ala mitte üle viie tiinu põllumaad, on Eestis 9560. Minule paistab, et see arv eriti imelik on, ja ta just kui sool suppi ja muudesse toitudesse passib. Põllutööministeeriumi ja Vabariigi Valitsuse kavas öeldakse, et nende põllupidajate arv on 9560. Statistika kuukirjas lhk. 99 on ette toodud täpselt sama arv, kuid sealt loeme siiski midagi teist, ja nimelt on sinna hulka arvatud kõik renditud maa peal asuvad majapidamised, kus viis tiinu ja vähem maad. See on väga imelik kokkulangemine, seda imelikum veel, et tänasel koosolekul kuulsime aruandjat ütlevat, et väikekohapidajaid, kelle rendilepingud on pikendatud, olla ka 9560. See on niisugune jumalik arv, mis passib igale poole. Mina usun, et valitsus on igatahes saanud väga täpsed andmed, samuti ka statistika keskbüroo.

Minule olid nüüd, nagu ma juba tähendasin, need andmed kahtlased, kõigepealt need, mis statistika keskbüroo andnud. Ma läksin sellepärast riigi statistika büroo põllumajanduse osakonna juhataja juurde ning palusin seletust, kuidas õieti nende andmetega lugu on, ja kust nad saadud. Vaadake, seal öeldi mulle, et neid andmeid tuleb väga ettevaatlikult võtta. Kuukirjas leitud kirjatöö olla kokku seatud 1919. aasta põllumajanduse tsensuse materjalide järele, kuid need ei vastavat ammugi toele ja nad olla väga umbkaudsed. Nad seletasid sealjuures veel midagi muud. (Vahelhüüe A. Jõeäär'i, stp, poolt.) Härra aruandja on Teie rühma liige ja sellepärast pöörake tema poole. (Vahelhüüded A. Jõeäär'i, stp, poolt.) Senni, kunni härra Jõeäär räägib, võtaksin ma klaas vett. Statistika keskbüroo andmete järele on Pärnu maakonnas 1.440 popsikohta. Olles Pärnu maakonnavalitsuses tegev... (M. Martna, stp: Teie olete selle uue lauseehitusega hästi kodus!) noh, ma olen seda Teie seltsimeestelt õppinud, olles Pärnu maakonnavalitsuses tegev, katsusin leida, kui palju õieti Pärnumaal popsikohti on. Katsusime ka teada saada, kui palju valdades osted talude maadel asunikke ja ka popse. Popside kohta ei saadud nii täpsed andmeid anda, sest need, kelle poole meie pöörasime, küsisid meilt, mis meie õieti nende popsikohtade all mõtleme. Meie seletasime, et popsikohad on need, kellel nii ja nii palju maad ja kes talumaa äärel elavad. Nende korjatud andmete põhjal on Pärnumaal ainult 571 popsikohta. (O. Gustavson, stp: Vana-Karistes ja Selis üksi on neid nii palju!) Minu teada ei ole Selis nii

palju, aga vast toote Teie omad andmed ette. Maakonnavalitsuse ankeedi järgi ei saanud meie neid nii palju, meil tuli terve see summa välja 571. Põllutööministeeriumi andmetes on aga öeldud, et Pärnumaal on 1.444 popsikohta, sellega ligi 3 korda rohkem. See sundis nende andmete vastu veel ettevaatlikum olema. Ma pean tähendama, et lugupeetud härra Gustavson'i rahustada, et minu andmed siiski täpsemad on. Ma läksin statistika keskbüroosse ja palusin neilt seletust, kas neil vast kokkuvõtteid ei ole viimasest põllumajanduslikust lugemisest, mis hiljuti toimetati. Seal tuldi mulle lahkesti vastu ja öeldi, et Pärnumaa kohta on andmed olemas. Mu härrad, seal leiame meie midagi isearalikku, nimelt leidsin mina, et Pärnu maakonnavalitsuse andmed ja nüüd uue põllumajanduse lugemise järele kokkuseatud andmed väga hästi kokku lähevad. Kõige esiteks on andmetes tähendatud maaga majapidamiste arv Eestis üldse, siis selle alla kuuluvad rendimajapidamised ostetud talude maadel rendilepingu alusel. Need majapidamised on jagatud maa kogusuuruse järele, esiteks $\frac{1}{2}$ —5 hektaarini. Neid on Pärnumaal 569. Mina arvan, et põllutööministeeriumi poolt on sellega vist üks väike eksisamm tehtud, et ta on võtnud samasel arvul popsikohti, siia hulka on vist isegi arvatud alevikkude ja alevite kohad. Nii siis $\frac{1}{2}$ —5 hektaarilisi kohti on Pärnumaal 569, 5—10 hektaarini 186, 10—20 hektaarini samuti 186, ja nõnda edasi arvates isegi kunni 120 hektaarini, kõik kokku 1.170 majapidamist. Tähendab, isegi kõik kohad kokku ei anna nii palju välja, kui põllutööministeeriumi andmed näitavad.

Kui Teie isegi tahaksite võtta pooleteraja segarendimehed siia hulka, siis teie ka ei saaks seda summat, sest kõigi peade ja jalgega ei anna nad niipalju välja.

Ma toon selle näite selleks ette, et iseloomustada seda asjaolu, kui kergel käel meil niisuguse reformi juurde minnakse, et isegi ei ole enne vaevaks võetud selgusele saada, kui palju meil õieti neid kohti on, kelle omanduse juurde tahetakse asuda.

Kui asuda nende arvude juurde, mis meil valitsuse poolt on esitatud, siis ma tähendasin juba härra põllutööministri vahelhüüde peale, et sinna hulka küll on igasuguseid majapidamisi sisse võetud, kes aga sel korral talumaade peal asusid, ka pooleteramehed. (J. Kana, tõer: Ka pooleteramehel on terve talu käes. Põllutööminister A. Kerem: Neid küll ei ole.) Härra minister ütles, et neid ei ole. Tõsi, on ka pooleteramehel terve talu käes, mõnel isegi kaks. Et mõiste vahel, mis popsi all on mõeldud, vahet ei

tehtud, on käesolevasse seadusesse, noma tähendaks, niisugune puudus juhtunud, et meie veel ei tea, kui palju meil popsikohti üle maa ja üksikute maakohtade kohta on. Kui nüüd on lugu nõnda, nagu ma tähendasin, et meil andmed popsikohtade kohta puuduvad, millest nad elavad, kuidas need popsikohad on välja antud, siis paistab minule ometi natuke ettevaatamata olevat, asuda sarnase küsimuse lahendamise juurde, mis küllalt pole veel tarvilikult ette valmistatud, mille jaoks ei ole tarvilikke andmeid kogutud.

Nagu ma varemalt julgesin siin ette kanda, oli põllumeeste rühma üks nõudmine see, et enne küsimuse lahendamisele asumist riikliku võimu abil, asjaosalisele vabaks kokkuleppeks vähemalt paar aastat aega oleks pidanud antama, mille jooksul valitsusel mahti oleks olnud popsideküsimust tundma õppida, selle kohta andmeid koguda jne., milline nõudmine oli sellega küll enam kui õigustatud. Ja neid andmeid ei oleks tohtinud laest võtta, nagu härra rahaminister tähendas meile komisjonide kohta. Praegusel korral, kus need eeltööd tegemata, täpsemad andmed kogumata, on küll koguni raske asuda küsimuse lahendamisele, eriti kui popsimõiste ei ole täpselt veel kindlaks määratud ja teadmata, kes nimelt selle alla käivad. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Mina ei räägi siin sellest, mis mulle isiklikult kasulik. Nagu härra Jõeäär on mitmel korral kõnelenud, on igal rahvasaadikul õigus üldsuse kasuks rääkida. Isiklikult meie arvamise järgi oleksid pidanud need eeltööd tehtud olema, ja härra põllutöömister oleks pidanud selle asja kohta selge ülevaate andma enne kui lahendamisele asuda. Puudutab see reform ju õige valjusti meie edenevat väikepõllupidamist, mille meie üldiselt oleme tunnistanud oma maa ja rahva tuleviku aluseks. Ei ole siin ometi ju üks-taspuha, missugusesse seisukorda see reform meie põllupidamise asetab.

Kui asuda käesoleva seaduseelnõu alusel popsikohtade vaatamisele, siis saaksid talumaadest omale kohad need popsid, kelle kasutuses oleva põllu-, õue- ja aiamaa kogusuurus ei ole üle 5 hektari. Kui see maa on: a) popsil kasutada rendilepingu alusel või koht maamomaniku nõusolekul enne 1920. aastat asutatud, ja ta seda töölepingu alusel ei kasuta; b) kui popsil on oma eluhoone koha peal; c) või kui tema või ta eelkäijad poole põllumaad uudismaast üles harinud. Ka need popsid, kes 1920. aasta kevadel kohtadelt lahkuma sunnitud, saavad oma kohad tagasi. Käesoleva seaduseelnõu § 3 ütleb, et pops ei saa maad siis, a) kui tal omal enne omanduseks samavääriline maatükk, või kui popsile oma-

nik või riik mujalt selle kindlustab; b) kui popsikoha eraldamine talukoha ühtluse ära rikub nii, et peakohapidamine raskeneb. Väga iseloomustav on § 3. üks koht, kus öeldakse, et siis, kui popsile omanik või riik mujalt maad kindlustab, temal kohasaamise õigust ei ole. Nii peab siis popsile maad mujalt muretsema talunik ja mitte riik. Kuid selle juurde tuleksin ma pärast tagasi. Nii samuti ei saa pops maad, kui popsikoha eraldamine talukoha ära rikub või kui peakohapidamine raskeks läheb. Kui peakoht vähem on, kui 20 hektari, sellel juhtumisel saab pops omale ainult vaba maa eluasemeks. Kõigile neile popsidele, kes selle seaduse põhjal maad ei saa ja ilma eluasemeta jäävad, annab põllutöömisterium maad väljaspool maaseadust riiklikust maatagavarast. Kui meie popsikohtade lähemale vaatlusele asuksime, siis võiksime tähendada, et neid popsikohti tuleks kolme kategooriasse jagada. Esimene osa oleksid need, mis asuksid talust lahusolevatel metsa- ja heinamaatükkidel, teine osa popsikohti talumaade äärtel ja kolmas osa, mis talu südames asuvad. Seal talu südames asuvad ka käsitöölised ja mõnesuguste äri-meeste kohad, mis sinna varemalt asutatud.

Ei ole kellelgi kahtlust, et esimest ja teist liiki popsikohtade korraldamine suuri raskusi meie põllumajandusele ei sünnita. See on, kui talust lahusolevatel tükkidel popside kindlustakse talu maapidamine teatud tingimusega, samuti ka neile, kes talude ääremaa del elavad. Talust eemalolevatel tükkidel ja ääremaa del asuvad kohad on juba varemalt selles mõttes asutatud, et sagedasti peakohti küllalt otstarbekohaselt ja tulusalt kasutada ei saa, ja nad sellepärast välja renditud on. Sagedasti küll töörendilepingu alusel. Kuid minule paistab, et otse võimatu on maad eraldada III liiki, talu keskkohas asuvatele popsidele, kui peakohta eluvõime tuks ei taheta teha või koguni ära hävitada. Just sarnaste kohtade korraldamine on põllumeeste rühma liikmete poolt ägedat vastuvaidlemist maakomisjonis esile kutsunud, just selle küsimuse juures on ägedamad mõttevahetused esile tulnud. Nüüd peaks meil ometi natukenegi lähemalt teada olema, kui suur õieti nende kohtade arv on, mille eraldamise läbi talukohad rikutakse ja mille korraldamise läbi nii öelda, elupõline tüli ja pahanduse põhjus seadusandlikul teel sünnitatakse. Meil on, nagu ma mitmel korral olen tähendanud, teadmata nende kohtade arv, ja sellepärast on § 4. täitmisele asumine väga raskendatud, kui elteateid ei ole. Teine suur põhjus eeltööde juures on, et vastavad seadused siiani keelasid eraldada talumaadest

vähemaid maatükke. Härra Kalbus tähendas väga õieti, et meie võtsime vastu ühe seaduse juba kevadel, mis osaliselt seda puudust lahendada aitab ja võimalikuks teeb talumaadest üksikuid osasid eraldada. Mina julgeksin siin kohal aga tähendada, et selle seaduse maksmapanemine natukene hiljaks on jäänud. Harilikult öeldakse küll „väikemaapidajad“, kuid ma ei tahaks seda sõna siin tarvitada, sest, kuna meil mõisaid ei ole, on kõik talunikud väikemaapidajad, sellepärast tarvitaksin mina sõna „pops“, kuigi ta mõiste küllalt selge ei ole. Meil on viimasel ajal selleks tööd sihikindlalt tehtud ja popsidele seletatud, et nad tulevasteks talumaosade omanikkudeks saavad ja selleks väga kergetel tingimustel, kui mitte muidu, maad oma kätte saavad. Sarnane kihutustöö on teatud tagajärgi andnud ja praegu ei saa kevadel Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse alusel kuigi palju kohti eraldada, sest kes tahab vabal kokkuleppel oma koha eest mingit hinda maksta, kui ta loodab lähemas tulevikus selle koha hoopis kergematel tingimustel, kui mitte muidu, oma kätte saada. Sarnase nähtuse põhjuseks on, et see seadus varem ei tulnud ja teatud ootamise aega maksuma ei pandud. On tõsiasia, et suurem osa vabal kokkuleppel rendialusel on asunud, samuti ka oleks ühise keele müügingimuste kohta leidnud, ilma et seal tarvis oleks olnud sunniabinõusid abiks võtta, kui see seadus mõni aeg enne oleks tulnud, ja et eritükkidel ja ääremaadel asuvad popsid juba oma päris kohale oleksid asunud. See oleks aidanud seda küsimust palju paremine ja palju kergemalt lahendada. Kuid praegu, ma kriipsutaksin veel kord alla, on hulk aega mööda läinud sest ajast, kui kokkulepet hakati popsideküsimeses sobitama, aga sammu edasi ei ole saadud. Mõlemate poolte vahekord on väga teravaks muutunud, ma pean tunnistama, et palju teravamaks, kui see senni on olnud, ja seega küsimuse lahendamine palju raskem kui enne. Kuidas saakski seda küsimust veel leplikul teel lahendada, kui ometi maa-saajate kired on äärmiselt pingule kistud ja talude maadest osa saama mitte üksi popsid ja sennised maakasutajad ei lähe, vaid kõik maatamehed. Mul on juhtumisi käes ühe ajalehe väljalõige, milles üles tähendatud need kõned, mis ühel tööerakonna poolt kokkukutsutud koosolekul tänavu kevadel Võrus ära peetud. Sealt loeme, et koosolekust osavõtt olla nii rohkearvuline olnud, tuhande inimese ümber on „Kandli“ ruumikas saalis koos olnud, kõik ei ole isegi ära mahtunud ja on veel väljas olnud. Popsnikud ja maatamehed on kõik koos olnud ja neile on seletus antud, mis nende heaks Riigikogus mõel-

dakse teha. Seal on siis vastu võetud niisugune sooviavaldus, et popsniku kõrvaldamine tema soovi vastu talumaadelt, mis ka vähem kui 15 hektaari, soovitav ei ole, ja juhitud tähelepanu selle peale, et kui senni on taluomanik ja popsnik teineteise kõrval niisugustel kohtadel läbi saanud, mis asjaolu sunnib siis nüüd neid popsnikke lahkuma oma kodunenud elukohast ja rahva seast, kelle seas nad üles kasvanud. Sellel koosolekul on siis nõudmised üles seatud, et maade ostmise teel võõrandamine popsnikkude eluase-meks peaks sündima kunni 10 hektaari suurus-test taludest mitte vähem kui $\frac{1}{3}$ hektaari, 10—25 hektaarilistest taludest mitte vähem kui 1 hektaar ja üle 25 hektaari taludest, juba kunni 5 hektaarini. Maadeostmist peaks riik toetama ja samuti tuleks popsnikkudele chitusmaterjaali, chituslaenude jne. andmisega vastu tulla. Ja seal on, nagu ma juba tähendasin, maatamehed oma soovidega esinenud ja arvanud, et nemad ka maast osa peavad saama.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu juba kaks tundi on töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12. 15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12. 35 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretäri kohal abisekretäär **L. Raudkepp**.

Juhataja **A. Rei**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on kõne jätkamiseks rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl): Neil asjaoludel, nagu ma varemalt ette kandsin, ja neil tingimustel on tekkinud käesolev popsideseadus. Mul oli võimalus tähendada, et ta kokkuseadmisel küllalt arvesse ei olnud võetud nõudeid, mis meie maa ja rahva tulevik ette kirjutab. Ta on kokku seatud täitsa erakondlikkudest kaalumistest pahempoolseis vaimus, ja et eriti rõhutada seda erapoolikust, mis maapidajate vastu Riigikogu enamusrühmades valitsemas, seati seaduseelnõu aruandjaks mitte mõni keskerakonna mees, vaid pahempool-selt tiivaltsotsialist härra Vain. (M. Juhkam, tõer: Kas olete hirmul?) Ma ei ütle mitte, et mina hirmul olen, härra Juhkam. Kui Teie rühm, härra Juhkam, hirmul oli, miks ta liikmed siis selle vastu hääletasid. See viimane tõsiasia näitab kujukalt, millises suunas

meie juures popsiseadust võidakse lahendada. Kui sinna juurde arvata veel need vahejuhtumised, mis maakommisjonis ette tulid, ja mille peale ma varem tähelepanu juhtisin, siis on selge see pilt, mida ma tahtsin teile ette kujutada. Seaduse sisu vaatlemisele asudes võib tähendada kõigepealt, et see valitsusel ja maakommisjonil sugugi õnnelik mõte ei olnud, et ta ühel hoobil mitu küsimust otsustada tahtis. Kõigepealt kaks küsimust: linnarentnikkude küsimus ja popsideküsimus, millel omavahel midagi ühist ei ole. See on nii seadusandlik-tehniliselt kui ka tegeliku elu seisukohalt ebaloomulik ja ühtlasi ka võõrastust äratav, et ühe seadusega nii mitu asja tahetakse lahendada. Linnarentnikkude küsimus, neile omanduseõiguse andmine talukohtade peale, mida nad senni rentnikkudena kasutanud, on täitsa omaette küsimus ja võrdlemisi väga lihtne küsimus, mis põrmugi ei sarnane keerulisele popsideküsimusele. Sellepärast ei olnud mingit mõtet neid lahkuminevaid küsimusi ühte patta heita, nagu praegusel korral põllutööministeeriumi kavas on tehtud, ja nagu maakommisjon selle vastu võtnud. Selle segamise tagajärg on see, et seadus juba oma välimise ilme poolest õige segane on saanud ja selle tõttu need, kellele ta määratud, temast nii kergesti küll jagu ei saa. Kui seda seadust lugeda, ei tea linnarentnik, mis selles seaduses just tema kohta käib, missugune osa seadusest linnarentnikkude kohta käivaid norme käsitab. Ei tea ka pops ega eluasemekohta pidaja, missugused paragrahvid nende vahekorda käsitavad. Milleks sarnane segamine tarvilik on olnud, ei ole ju saladus ja paistab eriti silma, kui ette tuua asjaolud, et komisjoni kaasa rääkima paluti, ma kriipsutan eriti alla selle sõna „kaasa rääkima paluti” linnade liidu ja Tallinna linna esitajaid. Kui aga linnarentnikkude esitaja ka sõna palus, siis otsustas komisjon sellele soovile mitte vastu tulla. Ka siin on esile tulnud tuntud kahekordne raamatupidamine. Seaduseelnõus tuleks tingimata eraldada see osa, mis linnarentnikkude küsimuse korraldamise kohta käib. Kui vaadata näiteks mõne teise maa seadusi, ma nimetaksin Soome seadusi, kus Soome väiketaluukohtade ja popsideküsimust lahendatakse. Seal on need kaks küsimust küll ühe seadusega lahendatud, kuid mõlemil on oma osa ja oma jaoskond seaduses, nii et kergesti ülesse leitakse, mis ühel või teisel pool korraldada tahetakse. Nii on seaduses kindel kord ja kindel süsteem olemas. Kui meie tahaksime oma seaduses kindla korra maksma panna, siis peaksime küll eeskujuks võtma Soome seaduse sellel alal.

Seaduse osa, mis linnarentnikkude korraldamise kohta käib, peaks eriküsimus olema, popside eluasemeküsimus peaks seaduses omaette osas korraldatud olema. (Vahelhüüe T. Kalbus'e, töer, poolt). Ma tean seda, härra Kalbus, aga Teie ei ole vist seda seadust tähelepanelikult lugenud, nimelt ütleb Soome seaduse § 19, et riik maksab kõik torparite hinnad välja, meil aga tahetakse seda 36 aasta jooksul teha. (J. Piiskar, stp: Ega meie popsid pole Soome torparid?) Olge head, härra Piiskar, lugege läbi paragrahvid 30 ja 27, kahjuks räägite Teie minu arvamise järgi nii, et Teie nagu seda seadust lugenud ei ole. Seal on tasumaksimise juures karvapealt ühesugune põhimõte maksma pandud, kui Teie aga ütlete, et see teine on, siis pean ma veel kord tähendama, et Teie, härra Piiskar, seda seadust lugenud ei ole. (L. Johanson, stp: Õelge seda veel üks kord!) Lugupeetud härra Johanson soovib, et ma veel üks kord ta lugupeetud seltsimehele seda ütleksin, mina aga arvan, et kahest korrast aitab juba. Ma lähen oma kõnes edasi. See osa, mis käib linnarentnikkude kohta, komisjonis sugugi vastuaidlusi ei sünnitanud, see osa võiks ka siin rahulikult läbi minna, ja selle võiks otsekohe ära otsustada.

Mis puutub popsideküsimuse kohta käivasse eelnõusse, siis on seal täielikult läbi lõõnud üks iseäralik põhimõte, et riik popsideküsimuse lahendamisele tahab asuda üksikute talupidajate kulul, kes ise või kelle eelkäijad vastutulelikud olid maatainimestele oma krundist eluasemeks maad lubama. Minu arvates peaksime meie selle põhimõtte väga selgelt üles seadma. Kui meie tunnistame selle põhimõtte õigeks, siis ei saa midagi selle vastu enam öelda, aga minu arvates ei tohi sarnane põhimõte läbi pääseda, et riik üksikute talupidajate kulul tahab läbi viia popsideküsimuse. Seda vastutulelikkust, et üksikud talupidajad endisel ajal oma maa peale on lasknud kõrvalinimestel asuda, tasutakse nüüd neile sellega, et seadusandlikul teel neilt omandus sunduslikult võõrandatakse. Minu arvates ei ole see õige. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Just vastupidi, mina tähendasin siin enne ühe Riigikogu liikme peale, kelle isa jõukas talupidaja oli, nimelt rkl. Pool'i lugupeetud isa, ja tema ei ole lasknud oma talu maa peale popsisid asuda. Aga sama talu kõrval on teisi talusid, kes kehvad ja kes ei ole jõudnud oma talu korras hoida, kas mõnesuguste õnnetuste tagajärjel või sellepärast, et talupidaja lesk oli. Sinna on popsid peale asunud. Mina olen aru saanud, et just pahemal pool väga häid piiblitundjaid on, sest sealt poolt on tihti piiblit tsiteeritud, nüüd ei

või aga tarvitada seda piibli sõna, et „kellel on, sellele antakse, kellel ei ole, sellelt võetakse viimane ära.“ Vähemalt popsideküsimumst tahetakse just nõnda käsitada. Rikkamad ja jõukamad talupidajad, kes oma kohtadele popsidel ei ole lasknud asuda, need pääsevad kergelt läbi. Ma vabandan siinkohal väga, et ma oma kõnes enne tähendasin, nagu ei oleks härra Kalbus'e kohal ühtki popsi. Tema tähendas mulle ja mul tuleb ka meelde, et ta maa peal tõesti väikene popsikoht on ja teda seega käesolev seadus puudutab. Ma vabandan väga, et ma esiteks küllalt orienteeritud ei olnud. Nii tasutakse, nagu juba tähendasin, neile üksikuile talupidajatele, kes omal ajal vastu tulid kõrvalistele inimestele ja neile eluaseme loomiseks võimaldasid maad saada, sellega, et riik nende kulul popsideküsimumse tahab lahendada. Et põllumeeste rühm sarnast vaadet pooldada ei saa, on meie rühm küllalt selgesti ja kindlasti igal ajal välja öelnud.

Et riik popsideküsimumse taluomanikkude kulul läbi viia tahab, paistab väga selgesti silma eelnõu § 3-dast, milles öeldakse, et talumaa jäetakse sellel juhtumisel võõrandamata, kui maaomanik popsidele kindlustab maad mujal, mis sama väärtusega nagu ta senine koht. Maaomaniku järele nimetatakse alles riiki. See lause ütleb selgesti, kellele popsideküsimumse lahendamine esimeses järjekorras kohustuseks tahetakse teha. Arvatakse, et üksik talupidaja peab maa popsile kindlustama, ja alles siis tuleb riik.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **T. Kalbus.**)

Sarnane seisukoht on natuke imelik: riik tuleb alles teises järjekorras. Kuidas riik seda tegema peab või teha tahab või saab, selle kohta puuduvad seaduses lähemad määrused. § 4-das öeldakse ainult, et maast ilma jäänud isikutele riiklikust maataagavarast maasaamine võimaldatakse väljaspool maaseaduse § 20-das ettenähtud korda.

Et popsideküsimumse lahendamisel ja uue maareformi läbiviimisel pearaskus talunikkude peale tahetakse veeretada, et isegi tillukesed talukesed selle alt ei libiseks, selle eest on hoolt kantud.

Põllutööministeeriumi ja endise Vabariigi Valitsuse seisukoht oli, nagu meie § 2-se „e“ alt loeme, et popsikohtade eraldamine nende täies suuruses võetakse ette talude juures, millel üle 25 hektaari maad, vaatamata selle peale, nagu härra Indermitte enne väga õieti tähendas, et niisuguseid kohti küllalt on, kus kõlbulikku maad õige vähe, kõlbmata maad aga suur hulk, aga selle peale vaatamata lahutatakse see popsikohtade alla. Kohad,

mille üldsuurus 15-25 hektaari, käivad osalise võõrandamise alla, ja pops saab seal eluasemekohaks mitte üle $\frac{1}{3}$ hektaari maad. Nii oli Vabariigi Valitsuse ettepanek. Maakommisjoni enamus aga arvas, et see norm veel küllalt kange ei ole, ja võttis vastu tööerakonna esitaja härra Anderkopp'i ettepaneku, muutes võõrandamisele tuleva talu alammäära 25 hektaari pealt 20 hektaari peale, ja kuigi peakoht alla 20 hektaari, igal popsil peab siiski õigus jääma eluasemekohta sellest krundist nõutada $\frac{1}{3}$ hektaari suuruses. (M. Juhkam, töer: Täitsa õige!) Härra Juhkam ütleb küll „täitsa õige“, aga mina näitaksin temale seda „täitsa õiget“ teisest seisukohast. Kui teie, härrad rahva-saadikud, meelde tuletate, et popse just sarnastel kohtadel tihedalt elab, kus talukohad õige väikesed on, kus rahvast tihedalt elab. Võite ette kujutada, missugused taluomanikud selle reformi all kõige enam kannatavad, kelle õlule riik selle reformi kulud tahab veeretada, kui seadus sel kujul vastu võetakse, nagu ta maakommisjoni poolt esitatud. Ma toon siin ühe näite — väga kahju, et härra Gustavson siin ei ole — ma tooksin näite Selist, kus härra Gustavson koolmeister (Vahelhüüe: Õpetaja!), vabandage, õpetaja on olnud ja tunneb sealseid olusid. Seli vallas on keskmise talu suurus umbes paarikümne hektaari ümber. Hektaar on alla 3 vakamaa. Siin on talusid 63, 56, 80, 66, ühe sõnaga 30-40 kunni 80 vakamaa suurused. Kuidas saab selles vallas käesoleva seaduse alusel lahendada popsideküsimumst, kui ei taheta sealseid kohapidajaid sootuks ära hävitada, ruineerida. Teie ütlete, härra Juhkam, päris õige. Härra Juhkam, kuidas Teie lahendaksite seda küsimust sel juhtumisel, kui näiteks võtta Liisa-Tani talu nr. 35, omanik Press. Talu üldsuurus on 63 vakamaad, see on umbes 21 hektaari, aga sellel kohal asub 7 popsi. (M. Juhkam, töer: Igaüks saab $\frac{1}{3}$ hektaari.) Väga õige, muidugi, kui meie seda vana kivisse raiutud seadust meelde ei tuletata, siis on kõik õige. Mina olen kuulnud, et mõni inimene ütleb — selge kui tint, ja see härra Juhkam'i ettepanek on ka niisuguse selguse moodi, kui teie tahate talukesed, kus on 60 hektaari või 33 vakamaad, mis neljas tükis on, seitsmeks tükiks ära lõhkuda, siis, härra Juhkam, Teie ei tunne meie maa olusid, Teie olete maale võõraks jäänud. Kui väikekohaomanikult maa ära võetakse ja ta talukohake ära rikutakse, siis ma kahtlen selle õigusetunde juures, midateie praegu siin ütlete. Otsa talu nr. 36 on 56 vakamaad suur ja tal on ka hulk popse, 5 popsi peal. Maa on üksikutes tükides ja heinamaatükikesed on väga kaugel, sinna ja tänna killustatud. Kui Teie, härra Juhkam, pööraksite oma lähemate kaaslaste

poole ja ütlesite: „Väga õige“, kui nende käest maa ära võetakse. Mina saan aru, kui teatud süsteem on olemas, ja see oli härradel sotsialistidel, kui nad ütlesid; kõigilt taludelt tuleb tükk ära võtta. See on põhimõte, siis kannatavad kõik talud. Aga missuguse õigusega teie tahate läbi viia selle suure reformi väiketaluomanikkude kulul. Mina kahtlen, et Teie tõsiselt mõtlete, kui Teie ütlete, et see õigus on. Minu arvates on sarnase korra juures, nagu Teie praegu ette panete, see täiesti ühe jao talude haamri alla viimine, nende ruineerimine. Kui Teie võtate selle Tani talu, mis ma juba ette tõi, kus 7 popsi on, ja võtate ja lõhute selle koduse tüki 7 osaks ja maksate 36 aasta jooksul omanikule hinna ära. Mis ta peab tegema. Teie rääkisite natukese aja eest Soome seadusest. Seal maksab riik vähemalt ühekorraga maaomanikule tasu välja, aga meil 36 aasta jooksul väikse protsendiga. Siamaani on popsid kasutanud osasid talude krundist mõnda aega naeruväärt madala hinnaga, sest rent, mis nad maa eest maksid, oli niisugune, et seda ei maksa nimetada. Nüüd tahetakse samm veel edasi minna, nimelt tahetakse neile popsidele, kes talu maa peal olid, ka veel maad ligi anda. Teie ütlete, nagu ka härra Juhkam ütles: makstakse ju seesama hind, nagu ette nähtud riigimaade põlise tarvitamise seaduses. See on väga õige, kuid, mu härrad, kas saab siin pooli võrrelda. Mina ütlen, kas teie saate Tani talu võrrelda riigiga. (A. Anderkopp, tõer: Olime madalama hinna poolt, ärge seda unustage.) Ei, ma ei unusta midagi, härra Anderkopp, aga Teie, härra Anderkopp, ei pannud minu sõnu tähele. Mina arvan, et see ei ole õige seisukoht, kas Teie tahate Tani talu võrrelda riigiga. Teie ei saa siin pooli teineteisega võrrelda. Riik on üksus, mille peab teisele seisukohale asutama, kui selle nõrga talupidaja, kelle omandust ära tahetakse võtta. Riik oli endale maatagavara loomiseks võõrandanud suured mõisad ja maad ja missuguse hinnaga, seda teie teate, härra Anderkopp, minul ei ole see teada. Teie olete selles komisjonis. (A. Anderkopp, tõer: Ei ole otsustatud.) Niisugune seisukoht on ekslik ja ülekohtune. Mis teie siis räägite, minu härrad, et meil on ühesugused õigused. Riik ei ole praegu maa eest midagi maksnud ja on selle välja andnud. Ma ütlen, väikemaomaniku riigiga ühevõrdseks seadmine... (Vahelhüüe A. Anderkopp'i, tõer, poolt.) Mina ei unusta midagi ära, aga Teie, lugupeetud härra Anderkopp, näite praegu midagi unustanud olevat. Kuid üks on selge, et tuli riigimaade väljaandmisele asuda, et elu seisma ei jääks, ja sellepärast ongi maade hind, nagu ma rääkisin, alles määramata,

kuna maa on juba välja antud, sest siin taheti luua uued väikepõllupidamised, kuna nad riiklikult seisukohalt tulusamad ja rahvamajanduslikult suuremat edu võimaldasid. Et uutele majapidamistele, mis riigimaal asutatud, riiklikku toetust tuleb anda, ja maad soodsatel tingimustel omanduseks anda tulevad, oli igaleüle selge. Kuid popsimaad tulevad võtta eraomanduses olevast füüsiliste isikute maast... (Vahelhüüe M. Juhkam'i, tõer, poolt.) Mina ei ole doktor-õigusteadlane, nagu Teie, härra Juhkam, aga need kaks isikut mõistan mina ära lahutada. Teie olete üldkomisjonis härra Gustavson'iga kätte õppinud kõik juriidilised peensused, kuna minul ei ole võimalik olnud seal komisjonis olla, võib olla, lasen ma ennast enne Riigikogu lõppu veel seal poleerida. Nii et siin ei saa neid olusid võrrelda riigi tagavaramaadelega. Teie peate ometi meelde tuletama, millistel tingimustel need maad nende pidajatel olid omandatud ja kultuurmaaks tehtud, kuidas neisse maadesse on sennine pidaja oma high ja vaeva matnud, kus iga jalatäis maad ta pidajal tuttav ja kallis. Neid maid ei saa ju ometi võrrelda linna-maadelega, mis juriidiliselt täitsa võimatu. Ja kellele antakse see maa? Vabariigi Valitsuse projektis seisib „vabadikukohtade pidajatele, kes oma kohad talumaadele enne 1917. a. asutanud ja kunni käesoleva ajani rendi alusel kasutanud“. Maakomisjoni poolt vastuvõetud eelnõu järele on aga hoopis kaugemale mindud: mitte ainult rendi alusel seisvad vabadikud, vaid eelnõu § 1. p. 3-da järele saavad talumaast osa ka „samased teised väikemajapidamised, mis aga maaomaniku nõusolekul enne 1920. a. asutatud“. Nii et siin tahetakse igasugused kategooriad sisse viia. Kõik need kohad eraldatakse talumaadest sundvõõrandamise teel ja antakse omanduseks samal alusel, nagu lugupeetud härra Anderkopp tähendas. Maade hind määratakse samadel alustel ja suuruses, nagu riigimaadel. (A. Anderkopp, tõer: Meie olime vist mõlemad selle vastu.) Mina olin vähema hinna poolt ja tahtsin, et asunikud kindlale jalale saaksid asuda, ja et riik neile vastu tuleks. Minu arvates ei ole hinna määramine käesolevas seaduses selles mõttes õiglane, et tahetakse riigi tagavaramaadele ja väikepõllupidajate käes olevatele maadele ühesugune hind määrata. Mina loen siit torparite seadusest, et Soomes on hinna määramisel hoopis teised tingimused olnud.

Peaasi, mille peale ma juba ennem tähelepanu juhtisin, on, et meil maahind tasutakse 36 aasta jooksul. Aga mis siis sarnasel juhtumisel ühest väikesest talust õieti järele jääb! Võla pealt maksab võlgnik 3% intressi, aga

Soome torpa omandaja maksab riigile 6⁰/₀, (K. Tamm, põl: Kallio seaduse põhjal maksab 9⁰/₀.) Peakohast vastutab aga tema peal lasuvate ingrosseeritud võlgade eest üksi. Vaadake, see on jälle üks iseärsus, mis Soome seaduses hoopis teistmoodi on läbi viidud. Peakoha osadesse — popsikohtadesse see suuremat ei puutu, ainult kui võlausaldaja arvab, et peakohast üksi ta võlga ei kindlusta, võib ta osa võlast popsikoha peale üle kanda. Mina ei taha pikemalt selle seaduseelnõu üksikasjade juures peatuda, seda teevad minu rühmakaaslased pärastpoole, aga ma arvan, et põhimõttelikult seisukohalt paistab neist üksikutest joontest, mida ma tõmbasin, et minu ja minu rühma arvates tahetakse läbi viia see suur reform üksikute talupidajate kulul ja arvel. Niisugune põhimõte ei tohiks vastuvõetav olla. Kui üksikud silmapaistvad härrad pahempoolset tiival seda heaks ei saanud kiita, et maaseaduse alusel üksikuid landstellesid põllumajanduse edukuse huvides ei purustataks, vaid nad puutumata jäetaks, siis oli see väga õige põhimõte. Kuid sedasama põhimõtet peaks käsitletama palju suurema õigusega talumaade suhtes. Ei tohi ometi lubada, et kandvam kiht meie rahva hulgast satuks kindlusteta meeleollu, et enam ei teata, kas maksab oma põllulapikesel edasi töötada, või tuleb see jätta. Praegu jagatakse talumaid popsidele ja teistele, kes talumaadel juhuslikult asuma saanud, aga kes ütleb meile, et tulevikus selles suunas edasi ei toimita.

Riigikogu maakomisjonis oli see mõte juba üles tõstetud 11. juunil s.a., kus popside seaduse eelnõu arutusel oli. Arutamise korral esitati sotsialistide poolt omapärane ettepanek. Vastse mõisast päritolev sotsialist Vomm esitas niisugune ettepaneku, et igale popsidele tuleb talukohast planeerida kõlbulikkude maad 10 hektaari suuruses. Juhtumistel, kus talul niipalju maad võõrandamiseks ei jätku, tuleb maad võtta era- või riigimaast. Ma pean küll ütleva, et mina niisuguse põhimõtte poolt ei olnud. Kuid niisuguses ettepanekus on põhimõte ja süsteem: Võtta igalt poolt, kust saab ja igale anda. Nii, et ta õieti üle liha läheb. Kui juba võtma hakata, siis võtta laiemal alusel. Mina ei tahaks pikemalt selle juures peatuda, vaid teeksin samuti, nagu minu rühmakaaslane lugupeetud härra Tamm, kat-suksin II ja III lugemisel sõna võtta ja siis juba täielikumate andmetega esineda.

Siinkohal tähendaksin ma ainult seda, et Eesti iseseisva kodu loomise ajalugu vana ei ole. Ainult 60—70 aasta eest tehti sellega Lõuna-Eesti üksikutes rohkemarenenud kohtades algust, kus üksikud ettevõtlikumad ja julgemad mehed sellega peale julgusid hakata ja mõisa-

telt verehinna eest omale kohta ostma hakata. Kaks põlve on selle kodu loomise kallal vaeva nähtud ja tööd tehtud. Ei ole seal hoolitud higest ega vaevast. Raskele päevatööle on tihtigi järgnenud uneta ööd. Kuid sellel vaeval ja higest, mis need tõsised töömehed Eesti pinnal oma maalapikese juures ette võtnud, on tagajärjed olnud. Nad ei ole asjata tööd teinud, Ei oleks võimalik ja mõeldav olnud Eesti üldine edu, kui puuduks temal alus, Eesti talu, Eesti kodu. Seal on välja võrsunud need, kes meie Eestile teed rajanud, teda rahvaste peresse täieõiguslikuks liikmeks tõstnud. Eesti talu, see Eesti tõsine kodu, on täitnud suure kultuurilise ülesande meie rahva arenemisloos. Kas on meil õigus seda kantsi hävitama ja elujõuetuks tegema hakata? Kas on meil õigus ja voli lõhkuda seda kodu, kust ka tulevikus tahame jõudu ammutada?

Kõnealoleva seaduse vastuvõtmine sellel kujul ja sarnase sisuga tähendaks aga kodu lõhkuda. Tehku seda, kes seda söandavad hävitada. See on alus, millel meie rahva kandvam jõud senni püsinud ja edaspidi püsima saab. Meie siin ligi ei lähe. On võimalust popside küsimust teisel teel lahendada ilma lõhkumisteta ja meie majanduslikku alust vapustamata, ilma et see teiste põllupidajate kulul tarvitseks sündida. (J. Piiskar, stp: Vahe on ainult selles, et Teie kõnelete siin, härra de Vries Ameerikas!)

A. V o m m (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Lõpuks ometi on jõudnud Riigikokku see seadus, mille järele on tarvidus ja mida on oodanud need, keda see seadus puudutab, juba 1919. aastast peale, see on meie vabadussõja alguspäevist. Tahaksin teha mõne märkuse käesoleva seaduse ulatuse kohta. Vabadiku — väikemaapidajate eluasemekindlustamise küsimus on olnud Eestis juba Asutavas Kogus vaidluste keskpunktiks, ja siis, kui oli arutamise all maaseadus. Maaseaduse vastuvõtmisega Asutava Kogu poolt ja maareformi teostamise määruste põhjal avanes võimalus üksikutel väikemaapidajatel või popsnikudel mõisamaast maad saada. Selle tagajärjel jätsid üksikud vabadikud oma endised eluasemed maha, mida nad mitmekümneaastase töö ja vaeva tõttu üles ehitanud, renditud maad üles harides kannastikust või võsastikust, mis neile viletsa ülespidamise võimaldas. Kuid need olid ainult üksikud, kes senni mõisamaadel asunud. Kuna suurem osa on tänapäevani püsima jäänud talu ääremaaadele, ja seda püsivust on kaitsenud tänapäevani meile tuntud väikemaa rendilepingute pikendamise seadus. Meil on

kõneldud sellest, kui hea või halb see rendilepingute pikendamise seadus on, mis 1919. aastast saadik on kestnud. Viimasel korral kõneldi sellest käesoleva aasta kevadel. Kui see küsimus päevakorral oli, toodi ette mitmelt poolt väiteid, et see kaitse kumbagile poolele, ei maaomanikule ega vabadikule täit rahulduse tunnet ei paku, selle vastu aga halvavat hea-naabrilikku olekut. Niisama ei võimaldanud rendilepingute pikendamine vabadikukohtade hävinemist ära hoida; selleks leidis maaomanik alati juhuseid, et vabadikult maad ära võtta ja tihti ka ühes tema maja ära koristada talu maalt. Käesoleva seaduse arutamise puhul maakommisjoni selgus, et kõikide rühmade esitajad, peale põllumeeste kogude esitajate, seisukohale asusid, et praegused olemasolevad vabadikud-väikemaapidajad vajavad eluaseme kindlustamist seadusandlikul teel. Põllumeeste esitajate seisukoht oli maakommisjonis sama, mis kevadel rendilepingute pikendamise seaduse arutamise puhul seal poolt ette toodi, see on, jäetagu vabadiku ja maaomanikkude omaks asjaks, kuidas seda korraldada.

Käesoleva seaduse § 1, mis määrab selle seaduse ulatuse, ütleb ka selgesti, et selle seaduse alusel kuuluvad korraldusele:

1) renditalu, 2) iseseisvad väikemaapidamised, mida kasutatakse rendilepingu põhjal, 3) sarnased teised väikemajapidamised, mis maaomaniku nõusolekul enne 1920. aastat on asutatud, ja mille kasutamine mitte töölepingu alusel sünnib.

Paragrahv esimest lugedes saame niisuguse mulje, et selle paragrahviga täielikult kindlustatakse need vabadikkude eluasemed, mis nendel praegu käes on.

Paragrahv 2-ne käsitleb paragrahv 1-ses nimetatud maade nõudmise õigust ja jaotab kahte liiki neid maadekasutajaid, kelle maad käesoleva seaduse alusel korraldamisele tuleb. Punkt II järgi: kogukonna või asutuste maade kasutaja, punkt III järgi: eramaade kasutaja, kui ta kasutuses olev põllu-, õue- ja aiamaa kogusuurus ei ole üle 5 hektaari; liiter II järgi, kui tal korraldatava maa peal on oma eluhoone, või kui ta eelkäija, kellelt ta maakasutamise õiguse kas omandanud või pärinud, on vähemalt poole kasutada olevast põllumaast uudismaana üles harinud.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees A. Rei.)

Kui käesoleva küsimuse puhul vabadikudelt selle küsimuse kohta seisukohti avaldati ja märgukirju saadi, siis võime öelda, et § 2. p. 3-as kuigi täiel määral ei rahulda, aga siiski kaunis soodne on ja ei too mingi-

sugust takistust kõigi nende väikemaapidajate kohtade korraldamiseks, kes praegu kohatdel asuvad.

Järgmistes paragrahvides ei leidu punkt I-ses nimetatud maade kasutaja kohta muud kitsendust kui see, et kohad ei korraldata mitte üle 50 hektaari suured. Nii et kogukonna maade, kasutajate linnarentnikkude maad korraldatakse käesoleva seaduse alusel täielikult ja otstarbekohaselt. Mis puutub aga teise liigi punkt kolmanda järgi eramaade maa kasutaja kohta, siis leiame § 3. vaatlemisel kitsendusi, mis käsitlevad maade korraldamise nõudmise õigust. Siin öeldakse selgesti, et käesolev seadus ei kindlusta kõigile eramaade kasutajatele nende senniseid majapidamisi, vaid hävitab vähemalt pooled praegustest vabadikkude majapidamistest, mis asuvad eramaadel. § 3. p. a lõpp käib järgmiselt: „Kui sealjuures peakoht, millest eraldamine sünnib, on vähem kui 20 hektaari; on peakoht alla 20 hektaari, on maakasutajal õigus nõuda peakohast siiski eluasemeks hoonealuse ja õuema eraldamist, kuid mitte üle 1/3 hektaari.” Sellesamas paragrahvis ja punktis peitub minu arusaamise järgi selle seaduse ulatus, ja on küsitav, kui otstarbekohaselt saab pöpsideküsimust lahendada, kui see seadus niimoodi vastu võetakse.

Edasi tuleks selle juurde, millega härra Laarman lõpetas ja nimelt, selgitades pöpside asetust või väikemaapidajate asukohta. Härra Laarman tõi ette, et Pärnumaal on üksikud talud 63 vakamaad, see on 21 tiinu suured ja nende peal on 7 pöpsi. Kevadel, kui Riigikogus oli arutamisel väikemaapidajate rendilepingute pikendamise seadus, siis tõi härra Tonkman ette näiteid Pärnu maakonnast, Järvamaalt ja Lääne maakonnast Vaikna vallast talude kohta, mis on 20 dessiitini suured ja millel asub 6 pöpsi, üles seades küsimuse, kas sarnane talu on suurmaapidamine või väikemaapidamine, selle täienduseks tuletaksin lugupeetud Riigikogu liikmetele meelde seda tabelit, mis käesoleva aasta kevadel Riigikogu liikmetele saadeti minu koduvallast, mille on kokku seadnud taluomanik Hans Johanson. See tabel on küll puudulik ja pakub õige vähe andmeid ainult ühe valla piirides, aga on selles suhtes väga õpetlik ja näitab selgesti, mida on rõhutanud ka härra Laarman ja kevadel härra Tonkman, et meil suurem osa pöpsikohti asuvad väiksete talumaa peal ja ühtlasi seal, kus talusid on tihedamalt. Nii näeme meie tabeli pealt, kus on seatud kõrvuti mitmed talud, ja mis ka tegelikult kõrvuti seisavad, et seal, kus talul on 150 tiinu maad, ei ole ühtki pöpsi, kuna kõrvaltalus, mis 10 tiinu suur on, on kaks pöpsi jne.

Selle taluomaniku soovid on trükitud tabeli teisele küljele, mis on järgmised: „Kuidas vastaks inimlikule õigusetundele, kui väike talukohake, kel 3-4 popsi oli, sunniti mitu aastat järgimööda 30—40 tiinu maad välja rentima mõnesajamargalise aastase „rendi” eest, kuna tema kõrvalolev mitu korda suurem talu, kes omad popsid hilja aja eest külma südamega minema kihutas, sama suure ja sama väärtusega maa-ala eest vaeste inimeste käest 30—50 tuhat marka aastas renti võttis ja võtta tohtis?” Klambrites on tähendatud, et tabelisolevatel suurtel taludel oli kõigil enamemal palju popse.

Edasi oleksid tähelepanuväärt järgmised märkused, mis kõlavad järgmiselt: „15 hektaarilist väiksemat põllumajanduslikku kohta ei kõlba asutada, need saaksid nalja- ja vargapesadena riigile ja rahvale üldkahjulikkudeks.” Viimasega ei saa ma muidugi nõus olla ja arvan ka, et keegi Riigikogu liige ei ole sellega päri, sest see ei ole millegagi põhjendatud, nõnda väikemaapidamisi iseloomustada. Siiski on tähelepanuväärt, mis ta lõpuks ütleb ja nimelt, et maad on meil küllalt, kuid puuduvad ülesharjad. See on taluperemehe oma seisukoht, mitte aga vastaspoole seisukoht. Nii siis liikudes maal ringi ja kuulates arvamisi ning märkusi käesoleva küsimuse lahendamise kohta, näeme, et see küsimuse lahendamine on väljaspool Riigikogu palju rohkem popside kasuks kui siin Riigikogus. Maakommisjonis tehti sotsialistide poolt ettepanek, laiendada maade juurdeandmise näol praegu popside käes olevaid maa-alasid, ühe sõnaga, vastu võtta põhimõte, et vabadikukohtade korraldamisel, kus ühe talu maa peal asub 5—6 perekonda, ei tuleks arvesse võtta ei naabritalu piiri, ei ka riigimaad, mis seal kõrval juhtub olema. Sellega oleks võimalus enam-vähem praegu olemasolevaid väikemaapidamisi alles hoida. Seda põhimõtet aga vastu ei võeta. Siin olen mina härra Laarman'iga ühes nõus ja ühel arvamisel, et kuidas saab sarnasest talust, mis on 20—40 hektaari suur ja kelle maa peal asub 5,6—7 popsi, igale popsile võimaldada maad. See on võimatu, sellepärast võimatu, et talust palju maad ära võetakse, millega ta otsustarbekohane põllumajapidamine halvataks, seal on võimalik ainult ühele vabadikule eluaset anda, kuna teised, kes seal praegu asuvad, ei või sellega leppida, et nad ainult $\frac{1}{3}$ hektaari saavad maaaluseks maaks, nad on ühes kohas ja ei saa oma tööjõudu seal kuidagi ära kasutada. Seda küsimust tahtakse lahendada § 4-das ettenähtud teel. Minu arvates jääb § 4 deklaratsiooniks senni, kui ei ole näidatud, kus sarnased maad on,

mis eriti just nende vabadikkude eluaseme korraldamise jaoks saaksid määratud, kes oma kohtadelt on lahkuma sunnitud. Riiklikust maatagavarast maa-andmine nende vabadikkudele on ju kõige õigem tee. Praegu on riigimaade planeerimine ja korraldamine lõpul. Igal kevadel, kui üksikud mõisad, mis veel riigi maatagavara maad, planeerimisele tulevad ja maatahtjatele välja anda on, näeme riigimaadeülemate juures nende kohtadele kandidaate ühe koha peale kümme üldiselt ja on üksikuid kohti, muidugi kui Viljandimaal võtta, tuleb seal ühe koha peale sada kandidaati, sealjuures on eesõigustatud seisukorras sõdurid. Nõnda näeme, et riigi maatagavarast niisugust riigimaad, mis vastaks praegusele maale, mis vabadikule käes on, ei või olla ja ei ole ka anda. Ainult kui tõsist tahtmist on, võib jutt olla riigi tagavaramaast, mis praegu söödis. Selle vastu ma ei vaidle, et niisuguseid maid võib olla ja sinna võib riik asetada neid popse, kes mujalt kohtadelt välja tõstetakse.

Edasi, käesoleva § 3, kitsendusi vaadates näeme, et eluasemeta jäävad ka teistel põhjustel eramaade kasutajad. Kuid ma nende põhjuste juures praegu ei peatu, neid on võimalik parandada teisel lugemisel ettepandavate parandus-ettepanekutega.

Nüüd aga edasi käsitame seisukohta, kust tuleks maad võtta neile, kes peavad leppima paremal juhtumisel $\frac{1}{3}$ hektaariga maja ja õue aluseks. On selge, et riiklikust maatagavarast võib ainult saada uudismaad. On selge, et vabal kokkuleppel need, kes on sunnitud kohtadelt minema, kuskilt maad ei saa. Siin peaks see põhimõte vastu võetama, mis sotsialistide poolt maakommisjonis esitati käesoleva seaduse kohta. Härra Laarman nimetas teatava ironiaga muidugi seda, et see oleks siis parem tee kui praegune. (M. Laarman, põl: See on vähemalt selge põhimõte. J. Temant, põl: Võtta nii palju kui võtta saab!) Minu arvates niiviisi öelda ei saa, vaid seda küsimust peab tõsiselt võtma. (M. Laarman, põl: See on väga rõõmustav Teie poolt, kuid öelge, kes selle reformi peab läbi viima, kas riik või üksikud talupidajad) Ma toon Teile seda kohe ette. Võtame näiteks talu, kellel on 30—40 hektaari maad ja selle maa peal on 5 popsikohta. Kuidas saab talu, kellel 30 hektaari maad, viit popsikohta korraldama hakata ja omast maast neile 5—10 hektaari maad välja jagada. Teoreetiliselt on see ainult ühele võimalik, kuna teised neli ilma peavad jääma. 10 hektaari maa äralõikamisega on väiketalu igatahes niisuguseks tehtud, et neljale järgmisele vabadikule ei

või enam igaühele 5—10 hektaari anda. Ütleme, et selle väikese koha juures on kõrval talu, kellel 150 või 200 hektaari kogusummas maad. Kui neid suuri talusid, mis seda väikest talu ümbritsevad, on kaks või kolm, siis tähendab, et nende suurte talude küljest, millel ühtegi popsi peal ei ole, ja mille maa suuremalt osalt söödis seisab, ei tohi jalatäitki maad võtta. Vaadake, see põhimõte oli arutamisel maakommisjonis ja selle vastu olid põllumehed ning keskerakonnad. Eriti tööerakonna esitajate poolt rõhutati kategooriliselt, et seda põhimõtet meie tunnistada ei saa, see on liig laiaulatuslik ja viib meid talumaade võõrandamisele. Mina sellest seisukohast aru ei saa, kuidas see, kui eraldada ühe suure talu küljest popsile maad, on juba võõrandamine, aga väikekoha küljest eraldada ei ole võõrandamine. Taluomanikud ise on aga just vastupidisel arvamusel, nimelt väikesed talud tuleksid puutumata jätta ja suurtest taludest eraldada popsidele maad. Siin ei ole mingisugust tegemist talude tükeldamisega ega jagamisega, vaid siin on tegemist sellega, et kindlustada väikemaapidajatele eluase. Kui meie seaksime küsimuse nii üles, et planeerime suurest talust ühe vabadikukoha välja ja läheksime siis sellele omanikku otsima, siis oleks teil õigus etteheiteid teha talude lõhkumise kohta. Siin on käsitatud hoopis teist põhimõtet ja kui seda vastu ei võeta, siis ei ole võimalik kõigile neile popsnikkudele, kes oma kohtadelt sel aastal või järgmisel peavad lahkuma, eluaset kindlustada. Pooled neist peavad kindlasti ilma jääma.

Edasi käsitaksin küsimust, mis maakommisjonis arutamisel oli ja sotsialistliku rühma esitajate poolt ette toodi ja nimelt, et käesoleva seadusega võiks arutamisele tulla küsimus söödisoleva maa kohta. Statistiliste andmete järgi on talupidajate käes söödis maad 20.000 tiinu. See on enam kui kolm korda rohkem, kui praegu vabadikkude käes üldse maad on. Seda võib maal ringi käies igalpool näha, suurталudel on maad rohkem söödis, kui väikestel. (J. Hünerson, põl: Temal on rukkipoold ka suurem kui sööt!) Härra Hünerson, Teil ei pruugi mulle nii irooniliselt vahele hüüda, sest mina olen küllalt maal töötanud ja põldude vahel kõndinud. Ma võin teile näitena ette tuua oma koduvallast Kääri talu, mille suurus 156 tiinu, sellel talul on praegu kolm töölist, kes aga järjekindlalt omale Viljandist käib puudaga leivajahu toomas. (M. Martinson, põl: Aga kas Te ka seda teate, et see talu juba mitu aastat vee all on? J. Vain, stp: Pruugib ainult vähe küürutada

ja kraavid kaevata, küllap siis vesi kaob.) Sama talu kõrval ja samasugusel maal asub aga vabadik, kes juba 2 aastat järgimööda 20 vakka rukkid vakamaa pealt saab. Nii näeme, et kui käesoleva seaduse arutamise puhul talude söödisolevaid maid üldse käsitamisele ei võeta, siis on see ülekohus meie maatainimeste vastu ja hädaohtlik rahvamajandusele. Eestis seisavad suured maa-alad söödis, ja inimestel ei ole tööd, ei ole eluaset. Härra Laarman ütles täna, et selle seaduse arutamine või vastuvõtmine on enneaegne, ei ole tarvilikke ettevalmistusi. Mina järeldan sellest üht, et maaomanikud ei ole ette valmistatud selleks, et kõiki popsnikke minema kihutada. On selge — mida enam käesolev seadus viibib, seda rohkem väheneks praegu olemasolevate vabadikkude arv. Nagu ma juba tähendasin, ei paku nende lepingute pikendamise seadus mingit kaitset nende kohtade hävinemiseks. Ära hoida võib seda ainult käesoleva seaduse vastuvõtmisega.

Edasi peatuksin veel ühe lause juures, mida härra Laarman nimetas: taludest ei või võtta ega kellelegi anda, ühe sõnaga riik ei tohi end segada maaomaniku ja maa kasutaja vahele, talu olevat põlvest põlveni töö ja vaevaga saadud omandus, kuhu keegi puutuda ei tohi. Ühesõnaga — eraomandus on püha ja puutumatu. Mina seaksin siia vastukaaluks vabadiku ja popsniku eraomanduse ja tooksin selle kohta koduvallast piltiliku näite. Aastat 80 tagasi andis taluperemees Moorats ühe tüki maad oma sugulasele, kes sinna hooned peale ehitas ja 15—20 vakka maad karjamaast üles haris. Möödus 20 aastat, siis aga arvas peremees heaks, selle peale vaatamata, et see, kes temale antud maatüki peale majad ehitas, peremehe enese sugulane oli, seda kohta ära müüa. Muidugi pakuti seda ka kasutajale, kuid see ei olnud jõudnud nii palju raha koguda, kuipalju nõuti, ja ta oli sunnitud pakkumise tagasi lükkama. Nii müüdi koht kolmandale isikule. Endisele kasutajale aga ütles peremees, et annab temale tüki maad taluserval, ja võib oma majad sinna peale viia. Nii andis see peremees endisele maatükikasutajale uuesti ühe maatüki ja see viis oma majad sinna peale. Asudes seal 20 aastat ja harides karjamaast põldu sündis äkki sama lugu. Peremehel tuli rahahimu peale, hakkas seda maatükki müütama ja asi kujunes nii, et maatüki sennine kasutaja seda ära osta ei jõudnud, läks ta kolmanda isiku kätte. Ja praegu on see vabadik ühe talu maa peal juba kolm korda maja kohalt ära viinud. Alles läinud aastal müüdi maatükk kolmas kord kolmandale isikule, seekord aga äpardus see müümine. Nimelt oli pere-

mehel seekord raha tarvis rehepeksu-garnituuri ostmiseks, sellepärast võttis ta maa sellelt vabadikult ära ja müüs kellelegi kaupmehele. Kaupmehel polnud seekord raha maksta, vaid see andis vekslit. Ja praegu on seisukord niisuguseks kujunenud, et veksel on osutunud niisugusena, mille põhjal midagi ei saa. Selletõttu on vabadik veel alles oma kohal, kuid koht on ikkagi kreposteeritud linnakaupmehe nimele. Nii näeme, et vaba kokkuleppe alusel juhtub asju, kus kolm põlve harivad ühe ja sama talu maad, kus maa nende harida 80 aastat olnud, nüüd aga võetakse maa nende käest ära. See aga oleks, nimelt põlvest põlve ühel kohal asumine ja karjamaa põlluks harimine, samasugune püha eraomandus, nagu seda härra Laarman nimetas.

Härra Laarman tähendas veel, et popside seas on kihutustööd tehtud ja selleks pinda valmistatud, et kokkulepet luua ei suudeta, sest popsnikud loodavad maad väga väikese tasu eest saada. Kui kevadel ära kaotati kitsendus, mis takistas kreposteerimast vabadikkudele väiksemaid kohti, siis lootsid tööpoolest praegused olemasolevad vabadikud otsekohe oma kohtade korraldamisele asuda. Aga pärast seda selgus varsti, et see nii ei ole. Minki küll kokkulepet sobitama, aga seal öeldi: vaadake, ma ei müü üldse seda kohta mingisuguse hinna eest. Ma olen oma koha peal peremees ja tahan oma maaga teha, mis ma arvan. Ma saan aru sellest, see on ju otsekohene taluperemeeste huvi. Praegu ei peeta enam maal aastatöölisi, teatud põhjustel ja tehnilise edenemise tõttu on ju kasulikum pidada taluomanikkudel lühikeseajalisi töölisi. Kui nii, siis on ka selge, et on ju kasulikum vabadikukohta kasutada või välja anda rendialusel, aga mitte teda ära müüa või raharendi peale anda. Siin on ette toodud, ja vist ei jäta härra Tamm ette toomata ka nüüd, et meil Asutava Kogu päevist saadik on ära keelatud teoorjus, ja seda on taluperemehed täitnud, kuid meil ei ole mitte ükskord juhus olnud faktidega tulla ja näidata, et see nii ei ole, et suuremalt osalt praegu väikemaapidajad popsnikud, kes tarvitavad väikemaapidamist lepingute pikendamise kaitseks selles mõttes, et mitte teda minema kihutada, aga rendi ja teoorjuse kohta maksab meil vaba kokkulepe. Küll on üksikuid kohti, kus normi järele renti maksetakse, aga suurem osa maksab renti kokkuleppe alusel, ning igalpool, kust meie andmeid saame, näeme, et see rent seisab suuremalt osalt ainult töös. Nii siis rõhutan ma veel kord, et vabakokkulepe ei ole muu, kui seesama, et taluomanikud tahavad omale kandimehi, nagu see enne mõisnikku-

del oli. Mõisad on likvideeritud ja taluperemehed astuvad asemele ning kandimeeste seisus peab jääma, kes peab orjama ja maad üles harima. Ma kannaksin ette veel kõige värskemad andmed, kuipalju maa eest nõutakse teoorjust. Siin on 3. novembril saadud Kõo valla popsnikkude palve, kus nad paluvad, et Riigikogu nende seisukorra kindlustamisele asuks, siin öeldakse, kuipalju maa eest renti võetakse, nimelt lehma karjamaa eest 10 päeva a 200 marka, see on 2.000 marka, $\frac{1}{4}$ vakamaa kartulimaad eest 15 koormat sõnnikut a 50 marka, see on 750 marka, 2 päeva tööd a 200 m. see oleks 400 marka, ühe vakamaa viljapõllu eest 30 koormat sõnnikut, a 50 marka, see on 1500 marka, sinna juurde 15 tööpäeva a 200 marka, see on 3.000 marka. Nii leiame, et ühel popsnikul või väikekohapidajal, kellel on käes $\frac{1}{4}$ vakamaad kartulimaad ja 1 vakamaa põldu, maksab see 7650 marka.

See oleks praegune popsikoht, aga härra Indermitte arvab, et seda veel vähe on.

Edasi tuuakse ette põllumeeste poolt see asjaolu, et ei ole üldse tarvis ega otstarbekohane Eestis asutada nii väikseid majapidamisi, mis oma tööjõudu otstarbekohaselt ei suuda ära kasutada. Mina võtaksin vaatlemise alla, kuidas on praegusel korral lugu tööjõu otstarbekohase ärakasutamisega. Praegused vabadikud ja popsnikud peavad ilmtingimata pidama siis, kui neil on 10 või natuke rohkem vakamaad maad, vähemalt 4-5 tööjõudu. Mispärast? Sellepärast, et ta teeb talule teoorjust. Kui oleks raharent, siis saaks 2 inimesega valmis. Teoorjuse tegemisel peab tingimata 5 inimest olema. Ma olen ise teoorjuse alusel maad pidanud mõisa kantnikuna, enne kui asunikukohta pidama hakkasin, ja tean väga hästi, kui palju peab sarnasel korral tööjõudu olema ja kui suure tööjõuga praegu läbi saan. Praegu saab 2 inimest väga hästi toime sama maa peal, kus enne tarvis oli 5 tööjõulist inimest. Ühel ajal oli mõisa vili kui ka oma vili koristada, aga mõisa vili pidi alati enne koristatama, ja oma vili oleks väiksema tööjõu juures põllule varisenud, mille tagajärjel majas nälg oleks olnud. Sarnane olukord on loomulikult praegu ka vabadikul. Suvel kibedal töö ajal, nagu sellest lepingust näha, tuleb peremehele päevi teha, siis tuleb vilja koristamine — on jälle päevi teha ja samal ajal, kui talu põllul koristatakse vilja, on omal samad tööd käsil. See ei ole otstarbekohane tööjõu kasutamine. Kui aga korraldada seda küsimust nende põhimõtete kohaselt, mis mina ette kandsin, siis saaksid väikemaapidajad intensiivsemalt tegutseda ja saaksid

ülejääva tööjõu, mis perekonnaliikmetena ole-
mas, ära müüa neile, kes seda vajavad.

Eeltoodut arvesse võttes arvan mina, et
käesolevas seaduseelnõus on puudused. Need
puudused ei ole aga niisugused, mis õigus-
taksid seaduseelnõu tagasilükkamist. Puudu-
sed on kõrvaldatavad paranduste läbi, mida
võib esitada II lugemisel, ja mida sotsialistid ka
teevad. Sellepärast tuleks seaduseelnõu I
lugemisel vastu võtta, ja kui parandus-ette-
panekud, mida tegime maakommisjonis, siin
vastu võetakse, saaks seaduseelnõu päris ots-
tarbekohane. Kui aga need parandused
tagasi lükatakse, siis seisame sarnase olukorra
ees, et tuleval kevadel pooled praegu olemas-
olevatest vabadikkudest tõstetakse nende en-
distelt kohtadelt välja, mis tuntavalt tööta-
töölise arvu tõstab. (K. Tamm, põl: Siis
Teie pikendate rendilepinguid.) Ei
pikenda. Nimetasin juba, et rendilepingute
pikendamine oli hädaabinõu, ja edaspidi ei ole
otstarbekohane seda hädaabinõu enam tarvi-
tada, vaid peame seadusega popside seisus-

korra kindlustama. Kuigi ettepanekud tagasi
lükatakse, on sotsialistide arvamine, et seadus
siiski kuidagi tuleb läbi viia, ja minu seisus-
koht isiklikult on, et kuigi seadus halb oleks,
saaks siiski vähemalt ühe osa popsnikkude
olukord selle läbi korraldatud, kui käesolev
seaduseelnõu vastu võetakse; seisukord jääks
aga õige halvaks, kui teda venitatakse või
hoopis tagasi lükatakse. Sellepärast on soovi-
tav, et seadus kiires korras vastu võetaks ja
maksma pandaks, ja need 9650 vabadikku,
kes tontidena tantsivad härra Laarman'i sil-
made ees, võiksid korraldada omale kindla
eluaseme. (Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja **A. Rei**: Ettepanek on tehtud
koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Näh-
tava enamusega on ettepanek vastu
võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **A. Jürman**.

Abiesimees **T. Kalbus**.

Abisekretäär **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

